

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ Ι. ΚΟΝΙΔΑΡΗ

Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Μέλους τῆς ἀντιπροσωπείας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος
εἰς τὴν Κεντρικὴν Ἐπιτροπὴν καὶ τὴν Ἐπιτροπὴν «Πίστεως καὶ Τάξεως»
τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν

ΠΕΡΙ ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

ΕΙΝΑΙ ΔΥΝΑΤΗ ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΕΙΣ ΤΟ ΛΕΙΤΟΥΡΓΗΜΑ
(ΙΕΡΩΣΥΝΗΝ) ΚΑΙ ΤΗΝ Θ. ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑΝ
ΕΝ Τῇ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚῇ ΚΙΝΗΣΕΙ;

(Μία νέα συγγραφή, ὡς ἀπάντησις, διὰ νέων φιλολογικοῖστορικῶν καὶ λειτουργικῶν ἐρευνῶν τῶν πηγῶν τῶν δύο πρώτων αἰώνων: Περὶ τοῦ ἐπισκοπικοῦ Λειτουργήματος καὶ «τῶν Διαδοχῶν τῶν Ἀποστόλων» καὶ τῆς Θ. Εὐχαριστίας, σελίδες γερμανιστὶ 583).

1η ἀνακοίνωσις γενομένη εἰς τὴν
Κεντρ. Ἐπιτροπὴν τοῦ Παγκ. Συμβ.
Ἐκκλησιῶν. 1η Αὐγ. 1977. Μετάφρα-
σις μετὰ βελτισεων καὶ συμ-
πληρώσεων τοῦ γερμανικοῦ πρωτο-
τύπου ὑπὸ τοῦ ἰδίου τοῦ συγγραφέως.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1978

14094

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ Ι. ΚΟΝΙΔΑΡΗ

Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν
Μέλους τῆς ἀντιπροσωπείας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος
εἰς τὴν Κεντρικὴν Ἐπιτροπὴν καὶ τὴν Ἐπιτροπὴν «Πίστεως καὶ Τάξεως»
τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν

**ΠΕΡΙ ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ
ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ**

**ΕΙΝΑΙ ΔΥΝΑΤΗ ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΕΙΣ ΤΟ ΛΕΙΤΟΥΡΓΗΜΑ
(ΙΕΡΩΣΥΝΗΝ) ΚΑΙ ΤΗΝ Θ. ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑΝ
ΕΝ Τῇ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚῃ ΚΙΝΗΣΕΙ;**

(Μία νέα συγγραφή, ὡς ἀπάντησις, διὰ νέων φιλολογικοῖστορικῶν καὶ λειτουργικῶν ἐρευνῶν τῶν πηγῶν τῶν δύο πρώτων αἰῶνων: Περὶ τοῦ ἐπισκοπικοῦ Λειτουργήματος καὶ «τῶν Διαδοχῶν τῶν Ἀποστόλων» καὶ τῆς Θ. Εὐχαριστίας, σελίδες γερμανιστὶ 583).

1η ἀνακοίνωσις γενομένη εἰς τὴν Κεντρ. Ἐπιτροπὴν τοῦ Παγκ. Συμβ. Ἐκκλησιῶν. 1η Αὐγ. 1977. Μετάφρασις μετὰ βελτιώσεων καὶ συμπληρώσεων τοῦ γερμανικοῦ πρωτοτύπου ὑπὸ τοῦ ἰδίου τοῦ συγγραφέως.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1978

ΠΕΡΙ ΤΩ ΜΕΤΑΛΛΗ ΜΕΤΕΜΟΡΦΩΣΕΙ
ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΝ ΤΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ

(Γενική και Ειδική)

Ἀφιερῶται

Εἰς τιμὴν τῶν ἀειμνήστων διδασκάλων συναδέλφων καὶ φίλων

Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν
καὶ πάσης Ἑλλάδος, ἀκαδημαϊκοῦ (1868-1938),
Ἀμίλκα Ἀλιβιζάτου, ἀκαδημαϊκοῦ (1887-1969),
Βασιλείου Βέλλα (1902-1969),
Λεωνίδου Φίλιππίδου (1898-1973),

δι' ὅσα ἐμόχθησαν ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης, τῆς Ὁρθοδοξίας
καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

Καὶ εἰς μνήμην τῶν ἀειμνήστων Προέδρων
τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν

Παν. Πουλίτσα
Κων. Ρωμαίου
Ἰω. Καλιτσονάκη
Σωκρ. Κουγέα

εἰς ἔνδειξιν ἐγγνωμοσύνης διὰ τὴν ὑποβοήθησιν τῆς αὐτο-
προσώπου ἀνακοινώσεως (1956) καὶ ἐκείνης τοῦ 1960.

Γ. Ι. Κ.

ΠΕΡΙ ΤΑ ΜΕΓΑΛΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ
ΤΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ
ΕΝ ΤΗ ΟΙΚΟΥΜΕΝΗ

(Γεγονότα καὶ θεμελιώδεις ἔννοιαι).

Ἡ 1η Ἀνακοίνωσις ἐν συνόψει.

Γενικωτάτη περίληψις τῆς ἀκολουθούσης καὶ κατατεθείσης ἀνακοινώσεως.

Ἡ σπουδαιότης τῶν ἱστορικῶν καὶ φιλολογικῶν ἐρευνῶν, περὶ τῆς ἀρχεγόνου χριστιανικῆς καὶ αἰωνίας λειτουργικῆς συνδέσεως

Ἰερωσύνης καὶ Θ. Εὐχαριστίας

διὰ τὴν Οἰκουμενικὴν κίνησιν.

α) Ὡς χαρακτηριστικὸν τῆς Ἀποστολικότητος καὶ Καθολικότητος τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν καὶ τῆς ἐν τῇ ταυτότητι Ἐνότητος αὐτῶν ἐν τῇ «Μιᾷ Ἀγίᾳ Ἐκκλησίᾳ».

β) Ἡ κατάσταση (ακαθιστάναι) τῶν Λειτουργημάτων ἐν τῇ Θ. Εὐχαριστίᾳ ἀποτελεῖ προϋπόθεσιν τῆς ἐγκυρότητος ἀμφοτέρων τῶν μυστηρίων, τὰ ὁποῖα στηρίζονται εἰς τὸ Ἀποστολικὸν λειτουργημ. τῆς ἀρχεγόνου Ἐκκλησίας. Τὸ ἐπισκοπικὸν λειτουργημ. — ἡ «ἐπίσκοπη» (Α' Κλημ. 44) — ἐν ᾧ λειτουργοῦσι τὰ λειτουργήματα: πρεσβύτεροι — ἐπίσκοποι, ἐν οἷς νοεῖται καὶ ὁ προεστὼς τῆς Θ. Εὐχαριστίας, (ἐνίοτε ὀνομαστὶ ἀναφερόμενος) καὶ διάκονοι συνδέεται πρὸς τὴν πράξιν τῆς Θ. Εὐχαριστίας (ἢ «προσφέρειν τὰ δῶρα τῆς ἐπίσκοπῆς»), Α' Κλημ. 44,4) καὶ ἀνήκει εἰς τοὺς Ἀποστόλους καὶ τοὺς διαδόχους των.

Δύσις: Α' Κλήμεντος (κεφάλ. 40-44, 54), Διαχὴ καὶ Ποιμὴν Ἑρμᾶ.

Ἀνατολή: Ἐπιστολαὶ τοῦ Ἰγνατίου (προηγ. πρὸς Σμυρναίους κεφ. 8 καὶ Φιλαδ. 4). Ὁ Πολύκαρπος «Σμυρναίων», ὁ Ἰγνάτιος εἰς τὴν πρὸς Ρωμαίους, ὁ Ἡγήσιππος, ὁ Εἰρηναῖος καὶ ὁ Ἰππόλυτος συνδέουσι Ἀνατολὴν καὶ Δύσιν.

α. Διατὶ τὰ λεγόμενα κείμενα συμφωνίας (Konsensus Texte) διὰ τὸ Λειτουργημ. καὶ τὴν Θ. Εὐχαριστίαν (ἀμοιβαία ἀναγνώρισις τοῦ λειτουργήματος;) δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνουσι δεκτὰ ἐξ ἐπόψεως ἀρχεγόνου καθολικῆς, τ. ἔ. Ὁρθοδόξου.

Καθηγητῆς Γερ. Ι. Κονιδάρης.

Γενεὴ 1 Αὐγ. 1977.

ΕΙΝΑΙ ΔΥΝΑΤΗ ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΕΝ ΤΗ Θ. ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑ
ΚΑΙ ΤΩ ΛΕΙΤΟΥΡΓΗΜΑΤΙ ΕΝ ΤΗ «ΟΙΚΟΥΜΕΝΗ»;*

(Απάντησις διὰ τῆς νέας μεγάλης ἐρεύνης τῶν πηγῶν τῶν δύο πρώτων αἰώνων τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας).

Εἰσαγωγικά τινα.

Εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Θεολογίας καὶ τὴν Ἱστορίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ δικαίως χαρακτηρίζεται ὁ κ' αἰὼν ὡς αἰὼν τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ τοῦτο συμβαίνει, διότι ἡ προβληματικὴ τῆς Χριστιανικῆς Ἱεραποστολῆς (Παγκόσμιον Συνέδριον τοῦ Ἐδιμβούργου 1910) καὶ ἡ τραγικότης τοῦ γεγονότος τῆς διαιρέσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὡς παγκοσμίου Ὁρησκείας, εἰσέδυσαν βαθέως εἰς τὴν χριστιανικὴν συνείδησιν τῶν θεολόγων καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν. Διὰ τούτου προήλθον παρορμήσεις διὰ τὴν ἐπανένωσιν τῆς Χριστιανωσύνης. Τὸ ὄραμα τῆς Una Sancta διήγειρε καὶ συνεκίνησε τὰς ψυχὰς καὶ τὰς καρδίας τῶν χριστιανῶν.

Ἡ Θεολογία τῆς Ἐκκλησίας ἤνοιξε νέας ὁδοὺς εἰς τὴν Ἐκκλησιολογίαν.

Εὐθύς μετὰ τὸν Α' Παγκόσμιον Πόλεμον ἐγενήθη ἡ Οἰκουμενικὴ Κίνησις, ἐκφραζομένη εἰς τὰς δύο ὀργανώσεις «Πίστεως καὶ Τάξεως» καὶ «Ζωῆς καὶ Ἐργασίας» ἢ τοῦ Πρακτικοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἡ Ἐγκύκλιος τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχείου (1920), καὶ τὸ συγχρόνως ἐκδοθὲν σχετικὸν πρόγραμμα τῶν Ὁρθοδόξων, ἡ Ἱδρυσις τοῦ Οἴκουμ. Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν (1948) καὶ ἡ νοσταλγία διὰ τὴν Ἐνότητα τῶν χριστιανῶν τοῦ μεγάλου Πάπα Ἰωάννου τοῦ XXIII καὶ τοῦ διαδόχου του Παύλου τοῦ ΣΤ', ἔδωκαν νέας ἀφορμὰς καὶ ὠδήγησαν εἰς τὴν πραγμάτωσιν θετικῶν βημάτων πρὸς τὴν Ἐνότητα τῆς Χριστιανωσύνης.

Εἰς τὴν Θεολογίαν τῆς ἐλπίδος διὰ τὴν ἐνότητα ἐδόθη νέα συμβολή, ἡ δὲ Β' Βατικανὴ Σύνοδος καὶ ἡ προσέγγισις τῶν δύο μεγάλων Ἐκκλησιῶν τῆς χριστιανικῆς ἀρχαιότητος (ἄρσις τῶν ἀναθεμάτων τὴν 7 Δεκεμβρίου 1965) ἔδειξαν νέους δρόμους πρὸς τὴν Χριστιανικὴν Ἐνότητα. Ὁ μέγας «Τόμος τῆς ἀγάπης» (1971) εἶναι ἓν τεκμήριον διὰ τὸ μέγα γεγονός.

* Ὁ γερμανικὸς τίτλος εἶναι: Ist ein Konsensus im Amt und Eucharistie in der Ökumene möglich? Γερμανικὸς ἐκδ. οἶκος ἀνέλαβε τὴν δημοσίευσιν, σελ. δακτυλογραφημένου κειμένου κλπ. 583 ἐκτὸς τοῦ εὑρετηρίου, (1978).

Ἡ συνάντησις τοῦ Ἑλληνικοῦ Καθολικισμοῦ καὶ τοῦ Ἀγγλοσαξωνικοῦ εἰς τὸ Οἶκουμ. Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν, γενικώτερον ἢ προσέγγισις τῶν τριῶν κατευθύνσεων τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ἡ συνεργασία τοῦ Ρωμαϊκοῦ Καθολικισμοῦ μὲ τὸ Οἶκουμ. Συμβούλιον («Ἐπιτροπὴ Πίστεως καὶ Τάξεως», 1961-1978 ἐξ.) προσέδοσαν εἰς τὸ καίριον πρόβλημα τοῦ Χριστιανισμοῦ τὴν ἐπανένωσιν εἰς τὴν *Unam Sanctam* τῶν Συμβόλων Νικαίας-Κωνσταντινουπόλεως (Γ. Κονιδάρη, Γενικὴ Ἐκκλ. Ἱστορία, Α', 1957², σελ. 298ἐξ.) νέας προοπτικὰς καὶ κατέστησαν προσιτὰ εἰς νέαν σπουδὴν τὰ θεμέλια, τὰ ὁποῖα ὑπάρχουσι κοινὰ (μεταξὺ τῶν τριῶν κατευθύνσεων).

Ἀπὸ τῆς Γ' Γεν. Συνελεύσεως τοῦ Π.Σ.Ε. ἐν Ν. Δελχί (1961) καὶ τοῦ μεγάλου συνεδρίου (4ου) τῆς «Πίστεως καὶ Τάξεως», ἐν Montreal τοῦ Καναδά (1963), καὶ τὰ ἀνὰ τριετίαν συνερχόμενα συνέδρια τῆς Ἐπιτροπῆς Πίστεως καὶ Τάξεως, ἐν Louvain τοῦ Βελγίου (1971), ἐν Ἀκκρα τῆς Ghana (1974), εἰς τὴν Οἶκ. Κίνησιν προῆλθον αἱ πρωτοβουλίαι διὰ τὴν σύνταξιν καὶ ἀποστολὴν εἰς τὰς Ἐκκλησίας, ἵνα λάβωσι θέσιν, κειμένων προτύπων, διὰ τὴν Ἐνότητα (ἐννοεῖται τῆς Ἐκκλησίας) καὶ Θεολογικῆς «συμφωνίας» (εἰς τὸ Βάπτισμα, τὴν Θ. Εὐχαριστίαν καὶ τὸ λειτούργημα) (Amt, Ministry). Αἱ συζητήσεις περὶ τῶν θεμάτων τούτων κατέστησαν δξύτεραι. Ταυτοχρόνως ἐγένετο αἰσθητὴ βαθύτερον ἢ προβληματικώτερον εἰς τὰ θεμελιώδη θέματα τῆς ἐπανένωσης τῆς Χριστιανωσύνης, τ. ἔ. εἰς τὴν Θεῖαν Εὐχαριστίαν καὶ τὰ λειτουργήματα (ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου Ἰερωσύνης). Κατ' ἀκολουθίαν τίθεται τὸ ζήτημα: εἶναι δυνατὴ συμφωνία ἐν τῇ Οἰκουμενικῇ Κινήσει εἰς τὰ ζητήματα Θ. Εὐχαριστία καὶ τοῖς λειτουργήμασι τῆς Ἰερωσύνης (Priesteramt);

*
* *

Ὡς ἐκ τούτου εἶναι ἀποφασιστικῆς σημασίας τὸ ζήτημα τοῦτο τόσον διὰ τὰς «Καθολικὰς Ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας» ὡς ἐν ὀ τ η τ α (πρβλ. Γ. Κονιδάρη, Ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας, ἀνάτυπον ἀπὸ Θεολογίαν 1976 καὶ 1977), ὅσον καὶ διὰ τὸν Ρωμαϊκὸν Καθολικισμόν, μὲ τὰ κοινὰ τῶν θεμέλια ἐν τῇ πίστει, τῷ πολιτεύματι καὶ τῇ λατρείᾳ (πρβλ. Schmaus, *Katholische Dogmatik*, Band III, München 1958) καὶ δὴ καὶ διὰ τὴν συνάντησιν αὐτῶν ἐν τῇ Οἰκουμένῃ, ἀπὸ τοῦ 1961, μετὰ τοῦ Ἀγγλοσαξωνικοῦ Χριστιανισμοῦ. Τὰ φαινόμενα τῆς διαίρεσεως τοῦ Προτεστантиσμοῦ, προελθόντα ἀπὸ τὸν Ὑποκειμενισμόν καὶ τὰς ἱστορικὰς συνθήκας τῆς Δύσεως, ἀναφαίνονται ἤδη καὶ εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν Κίνησιν. Μετὰ τὴν ἐπιτευχθεῖσαν ἐν Ν. Δελχί (1961) ἐνότητα εἰς τὸ δόγμα περὶ Τριάδος (ἄρθρ. 1 τοῦ Καταστατικοῦ τοῦ Π.Σ.Ε., ἀναθεώρησις 1961) εἰς τὸ θέμα τῆς Ἐνότητος τοῦ Χριστιανισμοῦ δὲν ὑπάρχουσι «ἄξια μνείας» βήματα προόδου πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν (ἐκθεσις Nairobi 1975).

Τὸ μέλλον τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως κατέστη προβληματικόν, ἔνεκα τῆς ἐμπλοκῆς καὶ μὲ ἄλλα πρακτικὰ ζητήματα. Διὰ τοῦτο εἶναι μεγίστης σημασίας τὸ νὰ τεθοῦν ἐν τοῖς πρώτοις ζητήμασι τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως τὰ ἐπιστημονικὰ-ἐκκλησιαστικὰ καὶ ἱστορικὰ ζητήματα: Ἰερωσύνη καὶ Θ. Εὐχαριστία, ὡς ὄροι ὑπάρξεως καὶ ἐπιστημονικαὶ προϋποθέσεις διὰ τὴν Μίαν Ἁγίαν Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν. Τὰ ἐν λόγῳ δὲ ζητήματα δέον νὰ ἐρευνηθῶσιν ἐκ νέου ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πηγῶν (ἐννοεῖται τῶν δύο πρώτων αἰώνων).

Ὁ συγγραφεὺς τῆς ἐν ἀρχῇ μνημονευομένης μεγάλης πραγματείας (ἐκ σελ. 583), εὐρισκόμενος ἐν δράσει εἰς τὴν Οἰκουμ. Κίνησιν ἀπὸ τοῦ 1933, ἀφιέρωσε πολλὰ ἔτη εἰς τὴν ἔρευναν τῶν προβλημάτων τοῦ Πολιτεύματος εἰς τὰς πηγὰς τῶν δύο πρώτων αἰώνων. Καρπὸς τῆς ἀκαταπονήτου ταύτης ἐργασίας ὑπῆρξαν αἱ ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Ἀθηνῶν ἀνακοινώσεις εἰς τῶν 1956 καὶ 1961 καὶ τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Μονάχου (1960) γενόμεναι, ἐξ ὧν ἡ πρώτη ἀναδημοσιεύεται εἰς τὴν ὑπὸ ἔκδοσιν μεγάλην πραγματείαν (ἡ δευτέρα, γαλλικὴ ἔκδοσις, Paris 1966). Ἡ γερμανικὴ περὶληψις, ἡ δημοσιευθεῖσα εἰς τὸ Περιοδικὸν τοῦ Savigny (für Rechtsgeschichte 1958) συμπεριλήφθη ἀναγκαίως εἰς τὴν ἐν λόγῳ πραγματείαν.

Παρὰ ταῦτα παρέμενεν ἀνερευνήτων διὰ τὸν συγγραφέα τῆς πραγματείας τὸ ἄλλο μέγα ζήτημα: Ἀποστολικὴ διαδοχὴ (βεβαίως «ἐν τοῖς ἐπισκόποις»), ἡ ἐν τῇ πραγματικότητι οὔσα «Ἀποστολικὰ καὶ Διαδοχὰς», ὡς ὀρθῶς τοποθετεῖ τὸ ζήτημα ἐν ἀρχῇ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς τοῦ Ἱστορίας ὁ Εὐσέβιος (1,1), διότι ἀναφέρεται εἰς γεγονότα τῶν τριῶν πρώτων αἰώνων. Τὰ ζητήματα ταῦτα ἠσθάνθη ὁ συγγραφεὺς τῆς πραγματείας ταύτης ὡς ἀνάγκη, νὰ ἐρευνησῆ ἐκ νέου, ὡς ἀνάγκη συμπληρώσεως τῶν ἐρευῶν του. Τὰ λεγόμενα (κείμενα συμφωνίας) (Konsensus Texte), τὰ τελικῶς εἰς τὴν σύνοδον τῆς Ἐπιτροπῆς Πίστεως καὶ Τάξεως ἐν Ἀκκρᾷ τῆς Ghana διαμορφωθέντα, ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς τὸν συγγραφέα νὰ ἐπανεξετάσῃ τὴν προβληματικὴν τοῦ Ἐπισκοπικοῦ λειτουργήματος, ὡς παγκοσμίου τοιοῦτου, καὶ νὰ ἐρευνησῆ τὸ ζήτημα τοῦτο ἐν συναφείᾳ πρὸς τὰς «Ἀποστολικὰς Διαδοχὰς», ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐμφάνισιν ἀμφοτέρων εἰς τὰς φιλολογικὰς μορφάς, ὡς ἐδημιουργήθησαν αὗται ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν λαϊκῶν χριστιανικῶν συνηθειῶν.

Ἀμφότερα τὰ θεμελιώδη ζητήματα, τ.ἔ. τὸ ἐπισκοπικὸν λειτουργήμα καὶ αἱ διαδοχὰς εἰς τὰς κατὰ τόπους Ἐκκλησίας, ἀνήκουσιν εἰς τοὺς ὄρους ὑπάρξεως τῶν καθολικῶν Ἐκκλησιῶν τῶν πρώτων αἰώνων, διότι ἡ διαφύλαξις τοῦ γνησίου Ἀποστολικοῦ κληρύματος — καὶ τῆς παραδόσεως, — ὡς καὶ ἡ ἐγκυρότης τῶν μυστηρίων ἐξασφαλίζουν τὴν ἐπιβίωσιν

τῆς Μιᾶς Ἀγίας Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἐνόητος ἐν τῇ ταυτότητι «τῶν Καθολικῶν» κατὰ τόπους «Ἐκκλησιῶν».

Ὁ Harnack εἶχε δίκαιον δι' ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἔγραψεν (Entstehung und Entwicklung der Kirchenverfassung, Leipzig 1910, σελ. 1), «ὅτι ἐπὶ οὐδενὸς ἐτέρου πεδίου τῆς Ἐκκλ. Ἱστορίας καὶ τῆς ἱστορικῆς παρατηρήσεως εἶναι μεγαλυτέρα ἢ ὁμολογιακὴ ἀντίθεσις ὅσον ἐπὶ τῆς ἱστορίας τοῦ Πολιτεύματος τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ἐκκλ. Δικαίου». Εἴμεθα ὅμως ἡμεῖς ὑποχρεωμένοι νὰ προσθέσωμεν, ὅτι ἐπὶ οὐδενὸς ἐτέρου πεδίου εἶναι τὰ ἀνωτέρω θέματα, Ἱερωσύνη καὶ Θ. Εὐχαριστία, τόσον συνδεδεμένα ὅσον εἰς τὴν Λατρείαν, διότι:

Τὸ λίκνον, ἐν ᾧ ἐγεννήθη τὸ πολίτευμα, εἶναι ἡ θεία λατρεία τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐν ᾗ ἐκδηλοῦται ἡ πεποιθήσις τῆς Ἀρχικῆς Ἐκκλησίας, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὡς ὁ Κύριος μετὰ τῆς τελικῆς αὐτοῦ Ἀποκαλύψεως, ἠθέλησε νὰ ἰδρῦση καὶ ἰδρυσε τὴν Ἐκκλησίαν του, ὡς ἰδρυμα τῆς Σωτηρίας καὶ εἶναι παρὼν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Του καὶ εἰδικῶς ἐν τῇ Θ. Εὐχαριστίᾳ.

Τοῦτο εἶναι μεγίστης σημασίας διὰ τὸ μέλλον τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὡς παγκοσμίου Ἐκκλησίας.

Ἐὰν ὁ Χριστιανισμὸς συνελήφθη ὡς ἰδέα ὡς ἡ παγκόσμιος Ἐρησκεία καὶ ἡ Ἐκκλησία ὡς ἰδρυμα τῆς σωτηρίας — καὶ ὁ Χριστιανισμὸς ἴσταται ἢ πίπτει ὡς ἡ οἰκουμένη Ἐρησκεία τῆς Ἀνθρωπότητος καὶ τοῦ Πνεύματος — τότε εἶναι αὐτόνοητον, ὅτι ὁ ἰδρυτὴς καὶ ἡ κεφαλὴ τῆς Μιᾶς Ἐκκλησίας, ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὡς θεάνθρωπος, ὡς μαρτυρεῖται ἐν τῇ Κ.Δ. — θὰ ἔλαβε τὴν πρόνοιαν καὶ φροντίδα νὰ τὴν διασφαλίσῃ ἀπὸ τῶν ἀδυναμιῶν τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ πολυτιμότερον τοῦ ἔργου του, ἡ Ἐκκλησία, θὰ ἔδει ἐν τῇ παγκοσμίᾳ ἱστορικῇ διαδικασίᾳ νὰ διαφυλαχθῇ καθαρὰ.

Ὁ Goethe κάποτε κάπου ἔγραψεν — δραματιζόμενος καὶ σκεπτόμενος — ὅτι «ἡ ἀνθρωπότης θὰ προαχθῇ ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις, ἀλλ' ἐν τούτοις δὲν θὰ δυναθῇ νὰ εὕρῃ κάτι καλλίτερον τοῦ Χριστιανισμοῦ», ὡς τὴν πνευματικωτάτην καὶ τὴν ἠθικωτάτην Ἐρησκείαν τοῦ ἀπολύτου πνεύματος, τῆς λατρείας, τῆς ἀγάπης, ἣν ἐθεώρει ὁ παιδαγωγὸς καὶ φιλόσοφος Ed. Spranger, ὡς τὸν ὑψιστον σκοπὸν τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ (ἠγνώνει τὸ κεφ. 13,1 ἐξ. τῆς Α' Κορινθίους κλπ., εἰς τὰς Vorlesungen zur Kulturphilosophie, ἐν Berlin 1932-3).

Αὕτη ἡ ἀπόλυτος ἀλήθεια περὶ τῆς ἀληθοῦς Ἐκκλησίας καὶ Ἐρησκείας, ὡς ἰδρύματος τῆς σωτηρίας καὶ τῆς ἀγάπης

τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία τὰ πάντα διαποτίζει, καθιστᾷ ἡμῖν νοητόν, διατί ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὡς Θεὸς ἐν Τριάδι ὑπεσχέθη τὴν αἰωνίαν παρουσίαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν Του, τόσον εἰς τοὺς μαθητάς, τοὺς Ἀποστόλους του, ὅσον καὶ δι' αὐτῶν εἰς τοὺς διαδόχους των. Ἡ παγκόσμιος Ἱστορία ἐγνώρισε καὶ ἀνεγνώρισε τὸν Χριστιανισμόν ὡς τὴν Μίαν Ἐκκλησίαν Του ἐν τῷ κηρύγματι καὶ τοῖς μυστηρίαις, ἡ δὲ διαίρεσις τῆς εἶναι τὸ ἄμεσον ἐπακόλουθον τῆς ἐλευθερίας καὶ τῶν ἀδυναμιῶν τοῦ ἀνθρώπου. Ὑποκειμενισμὸς καὶ ἱστορικαὶ συνθῆκαι ὠδήγησαν εἰς τὴν διαίρεσιν (διὰ τοῦ Ρωμαϊκοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἀπολυταρχίας καὶ ὁμοιομορφίας, εἰς ἣν προσετέθη ὁ ὑποκειμενισμὸς, τ.ξ. ὁ Individualismus, ἀντιτεθεὶς εἰς τὴν κατάχρησιν τῆς παραδόσεως καὶ τοῦ Κληρικαλισμοῦ, ἔτι δὲ καὶ τῆς Kasuistik). Εἶναι πάντως χαρακτηριστικὸν διὰ τὴν ἀπόλυτον σύνδεσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, ὅτι ὁ ἀρχαῖος καθολικὸς ἐπίσκοπος Εἰρηναῖος (β' αἰὼν) τῆς Λυῶνος ἐχαρακτήρισε τὸν Χριστιανισμόν ὡς τὴν ἀλήθειαν (περὶ τῆς ἀληθοῦς σχέσεως Θεοῦ κόσμου καὶ ἀνθρώπου) καὶ ὡς τὴν Ἐκκλησίαν, τὴν ἀποστολικῶς διασφoζομένην. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι τὸ περιέχον τὸν Χριστιανισμόν, οὐδὲ νοεῖται ὁ Χριστιανισμὸς ἄνευ τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπισκοπικὸν λειτουργημᾶ καὶ Ἀποστολικὴ διαδοχὴ, ὡς διαδοχαὶ ἐν τοῖς ἐπισκόποις τῶν Καθολικῶν Ἐκκλησιῶν τῶν δύο πρώτων αἰώνων — τῶν θεμελιωδῶν — καὶ ἀληθῆς Χριστιανικὴ Ἐκκλησία («ὀρθὸς λόγος») παρὰ Ἡγησίππῳ), εὐχαριστία καὶ Ἱερωσύνη ἦσαν ἀχωρίστως συνδεδεμένοι διὰ τοὺς χριστιανοὺς τῶν πρώτων αἰώνων. Ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι ἡ Θρησκεία τῆς ἀληθείας, ὡς ἡ Μία Ἀγία Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία, ἥς ὁ προορισμὸς εἶναι νὰ καταστή ἡ μόνη θρησκεία διὰ τὴν ἀνθρωπότητα, διότι εἶναι ἡ θρησκεία τῆς Ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, ὡς δημιουργοῦ δυνάμεως ἐν τῷ κόσμῳ.

I. Ἱερωσύνη καὶ Θ. Εὐχαριστία εἰς τὰς Χριστιανικὰς πηγὰς τῶν δύο πρώτων αἰώνων.

Ἔνεκα τούτου εἶναι θεμελιώδους σημασίας διὰ τὴν θεώρησιν τῆς ἐξελιξέως τῆς Ἀρχηγόνου Ἐκκλησίας, ὅτι αἱ ἀποσπασματικαὶ πηγαὶ τῆς γρoμματικῆς παραδόσεως — ἀποστολικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς ταυτοχρόνως — τῶν δύο πρώτων αἰώνων, πρέπει ἀναποδράστως νὰ ἐρευνηθῶσιν ἐκ νέου, μὲ τὸ γλωσσικὸν αἶσθημα τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν βίωσιν ἐντὸς τῆς ζωῆς καὶ τοῦ Πνεύματος καὶ τῶν συνηθειῶν, μὲ προσπάθειαν ἀντικειμενικότητος, ἔξω ἀπὸ κάθε δογματισμὸν (πρβλ. Γ. Κονιδάρη, 1η ἀνακοίνωσις ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Ἀθηνῶν 17 Μαΐου 1956, εἰς Πρακτικὰ 1957, σελ. 17 ἐξ.) καὶ ἀπὸ τὴν ἀποψιν, ὅτι ἡ διάσφωσις τῆς Θρησκείας τῆς Ἀληθείας ἐπετεύχθη διὰ τῆς οὐσιώδους ὑπάρξεως τῆς ὡς τῆς Ἐκκλησίας, διότι ἡ εὐθύνη διὰ τὴν διαφύλαξιν τῆς ἀληθείας, ἐν τῇ ἐνότῃτι, ἦτο ἐμπεπιστευμένη εἰς τοὺς ὑπευθύνους ἄνδρας, τοὺς

διαδόχους τῶν Ἀποστόλων «τῷ ἐπισκόπῳ ἅμα τῷ πρεσβυτέρῳ» (Φιλαδ. Ἰγν. κεφ. 4), τοὺς ἐπισκόπους τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν, ἔκειτο δὲ καὶ ἐμπεριείχετο ἐν τῇ ἐνότῃ τούτων ἐν τῇ πίστει καὶ τῇ λατρείᾳ. Ἡ ἐνότῃς Εὐχαριστίας καὶ Ἱερωσύνης εἶναι θεμελιωδῶς ριζικὴ εἰς τὰς ὡς ἄνω πηγὰς μαρτυρουμένη, ὡς εἰς τὰ ἀπαραίτητα θεμέλια καὶ γεγονότα τοῦ βίου τῆς ἐν τῇ ἱστορικῇ παραδόσει τῆς Ἀποκαλύψεως ζώσης Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία εἶχεν ἐνότῃτα ἐν τῇ ποικιλίᾳ τῶν τύπων, χωρὶς ὁμοιομορφίαν — καὶ εἰς τὰ θεμέλια τοῦ Πολιτεύματος.

Συναπετέλουν δὲ αἱ κατὰ τόπους Ἐκκλησίαι ὡς Καθολικαὶ — τ.ἔ. ἐν Χριστῷ καὶ τῇ Θ. Εὐχαριστίᾳ πλήρεις —, τὴν Μίαν Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ (πρβλ. κείμενον Συνόδου Ἀντιοχείας 324 μ.Χ. Βιβλ. E. Seeberg), ὡς ἤδη διετυπώθη ὑπὸ τῆς ἐν Καρχηδόνι (μοναδικὸς Κανὼν 251) καὶ εἶτα ἐν τῇ συνόδῳ τῆς Ἀντιοχείας.

Κατὰ τὴν θ ε ὄ ρ η σ ι ν, φ ι λ ο λ ο γ ι κ ῆ ν καὶ ἱ σ τ ο ρ ι κ ῆ ν τῶν ἀ π ο σ π α σ μ ᾶ τ ω ν (Fragmenta) τῶν πηγῶν καὶ τὰς ἐρεῦνας κυριαρχοῦσιν αἱ ἐπόμεναι θεμελιώδεις ἀντιλήψεις (πρβλ. τὰς πηγὰς ἐκδ. Billmeyer, Apostolische Väter, 1956² καὶ τὸ σπουδαῖον ἔργον: K. Beyschlag, Klemens Romanus und der Frühkatholizismus, 1966):

α) Κατὰ τὴν ἐκθεσιν τῆς Ἱστορίας τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ὑπάρχη προτίμησις τις, οἰασθήποτε ἐξ αὐτῶν (π.χ. Κλήμεντος ἢ Διδαχῆς ἢ καὶ ἀμφοτέρων), ἐπεὶ δὴ πᾶσαι εἶναι ἐξ ἴ σ ο υ ἀ ν α γ κ α ῖ α ι, ἀκριβῶς διότι ἐκάστη εἰσφέρει τὸ ἴδιον καὶ ἀπαραίτητον διὰ τὴν σκιαγράφησιν τῆς εἰκόνης τοῦ ὅλου τῆς ἐξελίξεως τῶν Ἐκκλησιῶν.

β) Γλωσσικὸν αἶσθημα καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησιαστικὴ συνείδησις—διὰ τῆς διεσδύσεως εἰς τὰς πηγὰς καὶ βιώσεως ἐν αὐταῖς καὶ ἀναζωογονήσεως τοῦ παρελθόντος—καὶ Παράδοσις ζωντανή, εἶναι μεγίστης σημασίας καὶ βαρύτητος, διὰ τὴν κατανόησιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς πραγματικότητος καὶ δὴ καὶ τῶν φιλολογικῶν μορφῶν, ἐν αἷς ἐξεφράζετο καὶ ἐκφράζονται ἔτι καὶ νῦν ἀδιακόπως, ἀπὸ τῆς Ἀποστολικῆς ἐποχῆς, τὰ λειτουργήματα τοῦ ἐπισκόπου, τῶν πρεσβυτέρων καὶ διακόνων, ἐν «τῇ ἐπισκοπῇ» τῆς κατὰ τόπον Ἐκκλησίας, ἐκάστη τῶν ὁποίων διεμόρφου τὰς ἰδίαις συνηθείας, μέχρι τοῦ χρόνου καθ' ὃν διεμορφώθη μείζων ὁμοιομορφία εἰς τοὺς termini technici.

γ) Ἐπὶ τούτων τῶν γεγονότων θεμελιούται, ἐδράζεται, ἡ θεμελιακὴ πεποίθησις τοῦ συγγραφέως τῆς ὑπὸ ἔκδοσιν μεγάλῃς πραγματείας, ἀφιερωμένης εἰς τὰ μεγάλα προβλήματα τοῦ ἐπισκοπικοῦ βαθμοῦ καὶ τῶν Ἀποστολικῶν Διαδοχῶν, εἰς τὰς πηγὰς τῶν δύο πρώτων αἰώνων, ἀπὸ τῆς Κ.Δ. μέχρι τοῦ Εἰρηναίου καὶ τοῦ Ἰππολύτου. Ἀναμφιβόλως ὁ σχηματισμὸς τοῦ Κανόνος τῆς Κ. Διαθήκης κ α τ ᾶ τ ὸ β ᾽ ἡμισυ τοῦ 2ου αἰῶνος (μαρτυρία τοῦ Κανόνος Muratori) ἀποτελεῖ τὴν κατ' ἐξοχὴν ὑ π ε ὑ θ υ ν ο ν π ρ ᾶ ξ ι ν τῶν Καθολικῶν καὶ ἐπισκοπικῶς (μετὰ πρεσβυτέρων· ἀπίσκοπος ἅμα τῷ πρεσβυ-

τερῶν) παρὰ Ἴγν. Φιλαδ. 4) συντεταγμένων Ἐκκλησιῶν, αἱ ὁποῖαι ἠδυνήθησαν νὰ ἐκφράσου, καὶ νὰ βλέπουν τὴν Ἑνότητα ἐν τῇ ταυτότητι αὐτῶν καὶ τῇ συμφωνίᾳ ταύτη, καθ' ἣν ἡ Κ. Διαθήκη εἶναι πλέον ἀῆ γεγραμμένη αὐθεντικῆ παράδοσις», ἐπιβάλλουσα τὴν κατανόησιν ὡς τοιαύτην καὶ ἐν τῇ κοινῇ χρήσει, ὡς μέρος γεγραμμένον τῆς ἐν ἀρχῇ ἀγράφου ἀλλὰ γραφομένης σὺν τῷ χρόνῳ Παραδόσεως, ἀποστολικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς.

Ἐντεῦθεν προκύπτει ἀριδῆλως, ὅτι λογικῶς εἶναι ἀδιανόητος καὶ ἀποκλείεται ἄ ν τ ῖ θ ε σ ῖ ς τ ῖ ς μεταξὺ τῶν θεμελιωδῶν μορφῶν τῆς πίστεως, καὶ συνθεμελιῶν τῆς λατρείας καὶ τοῦ Πολιτεύματος καὶ τῆς Ἠθικῆς τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ β' αἰῶνος καὶ τῆς Ἀγ. Γραφῆς, ὡς τοῦ Κανόνος τῆς Κ.Δ., ὃν ἐσχημάτισαν αὐται, ὡς ἔκφρασιν τῆς ἱστορικῆς ἐν Χριστῷ Ἀποκαλύψεως καὶ τῆς Ἀποστολικῆς Παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας, διότι οἱ ἐπίσκοποι ἦσαν ἀφωσιωμένοι πιστοὶ τῆς Παραδόσεως καὶ ἀποφασιστικοὶ ἄνδρες, οὐχὶ βεβαίως ἀνθρωποὶ τῆς ἐξουσίας καὶ δυνάμεως· ἦσαν ταπεινοὶ ἄνδρες, ὡς ἡ ἀ ν ω ν υ μ ῖ α καὶ ἡ ταπεινοφροσύνη τοῦ συγγραφέως τῆς Α' Κλήμεντος μαρτυρεῖ καὶ ὡς ἀποδεικνύει αὐτὴ ἐ κ φ ρ ᾶ ζ ο υ ς α τ ὸ γ ε ν ι κ ὸ ν χ α ρ α κ τ η ρ ῖ ς τ ῖ κ ὸ ν τῆς ἐποχῆς. Ἀ π ε τ ἔ λ ο υ ν ἰ δ ῖ ὀ τ υ π α ἰ δ ρ ῦ μ α τ α α ἰ τ ο π ῖ κ α ἰ Ἐ κ κ λ η σ ῖ α ἰ.

II. Μέθοδος ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τῶν πηγῶν.

Ἡ ἐνότης αὐτῶν συνίστατο εἰς τὰ οὐσιώδη τῆς πίστεως, τοῦ Πολιτεύματος, τῆς λατρείας καὶ εἰς τὸ ἦθος· ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ πράγματα καὶ συγκεκριμένης μορφᾶς λατρείας τοῦ Κυρίου καὶ τὰ λειτουργήματα. Τὰ πράγματα καὶ οἱ τύποι τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς ἦσαν φυσικά, διότι οἱ χριστιανοὶ ἔζων ἐν τῇ ἀγνότητι καὶ ἀπλότητι τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ βίου, ἐπειδὴ τὴν Ἀνάστασιν θὰ ἠκολούθει ταχέως ἡ β' παρουσία (Α' Θεσσαλ. Παύλου). Ὅθεν αἱ ἐνθουσιαστικαὶ τάσεις (maran atha).

Ἐνεκὰ τούτου ἡ ἐρμηνεία τῶν βιβλίων τῆς Καινῆς Διαθήκης δὲν ἐπιτρέπεται νὰ συντελῆται μεμονωμένως, διότι τὰ βιβλία ἀπατέλεσαν Κ α ν ὸ ν α.

α) Ταῦτα προῆλθον ἐκ τῆς συναφείας χριστιανικῆς ζωῆς καὶ Ἀποκαλύψεως ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ καὶ τῆς Ἀποστολικῆς Παραδόσεως, ὑπαρχούσης πρὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Κλήμεντος Ρώμης (96 μ.Χ.).

β) Τὰ βιβλία τῆς Κ.Δ. πρὸ τοῦ Ἰγνατίου (†110 μ.Χ.) καὶ μέχρι τοῦ Ἡγησίππου καὶ Εἰρηναίου καὶ Ἰππολύτου συλλεγέντα κατενοοῦντο καὶ ἐχρησιμοποιήθησαν ὡς καθολικὸς Κανὼν, καίτοι ὡς φιλολογικὰ ἀποσπάσματα δεικνύουσιν (παραδίδουσιν) ἡμῖν διαφόρους ὄψεις ἢ ἀπόψεις (κατὰ Küng, Die Kirche). Ἡ π ο ι κ ῖ λ ῖ α ἐν τῇ Ἑνότητι τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ πίστει καὶ ταῖς μορφαῖς τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς τῶν ἐξωτερικῶν «πραγμάτων καὶ τύπων» (Kattenbusch, Der Quellort der Kirchenidee, εἰς τὸν τόμον Ἰωβηλαίου πρὸς

τιμήν τοῦ Harnack, 1921) ἀπετέλει κανόνα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ βίου τῆς Ἀρχικῆς Ἐκκλησίας τῶν δύο πρώτων αἰώνων.

γ) Ὅστις δὲν ἔχει τρόπον κατανοήσεως διὰ τὸ οὐσιῶδες, τὴν οὐσίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ, τ.έ. τὴν Ἐκκλησίαν, τὴν Ἐνότητα καὶ τὴν Παράδοσιν, ἀποστολικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν, δὲν δύναται νὰ κατανοήσῃ τὰς πηγὰς καὶ νὰ τὰς διερμηνεύσῃ ὀρθῶς φιλολογικῶς καὶ ἱστορικῶς.

δ) Τὸ θεμελιῶδες φαινόμενον, καθ' ὃ εἰς ἕκαστον τόπον-περιφέρειαν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὑπῆρχε μία Ἐκκλησία, ὡς κεκλεισμένη κοινω- νία — παροικία=ἐκκλησία (ὁ ὅρος κοινότης δὲν εἶναι ἐπιτυχῆς) ἢ κατὰ καλλι- τέραν ἔκφρασιν κατὰ τόπον Ἐκκλησία (Ortskirche, μετὰ τὴν πολλαπλῆν χρῆ- σιν τοῦ ὅρου Ἐκκλησία ἐν τῇ Κ.Δ.), ἐν αὐτοκεφαλίᾳ ζῶσα, καὶ ὅμως ἡνωμένη μετὰ τῶν ἄλλων κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν, ἀλλ' ὑπευθύνως ἰθύνουσα ἑαυτήν, ἀποτελεῖ τὴν προϋπόθεσιν ἐρμηνείας τῶν πηγῶν. Ταῦτα ἐρμηνεύουσι τὴν ποικιλίαν τῶν συνηθειῶν, ἡ ὁποία μαρτυρεῖται διὰ τῆς χρήσεως διαφόρων ὄρων, ὡς τεχνικῶν (termini technici).

ε) Εἰς τοὺς θεμελιώδεις ὄρους ὑπάρξεως τῶν καθολικῶν Ἐκκλησιῶν ἀνήκουσι τὰ λειτουργήμα- τα καὶ ἡ Θ. Εὐχαριστία (ἐν τῇ μιᾷ «ἐπισκοπῇ» Ἀ' Κλήμεντος), τὰ ὁποῖα ἦσαν καὶ εἶναι ἀχώριστα καὶ τὰ ὁποῖα κατ' οὐδένα τρόπον δύναται νὰ θεωρῶνται μεμονωμένα ἢ νὰ τυγχάνωσι διαπραγματεύσεως ἐκκλησιολο- γικῆς καὶ δὴ καὶ ἐν τῇ Οἰκουμένῃ, διότι ἀμφοτέρα εἶναι συνδεδεμένα ἐν τῇ λατρείᾳ.

Ταῦτα ἰσχύουσι διὰ τὰς Ἀρχεγόνους Ἐκκλησίας, ἐξ οὗ καὶ συνδέ- ονται ἀρρήκτως πρὸς ἄλληλα ἐν τῇ Θ. Λατρείᾳ τόσον τῆς «Καθολικῆς Ὁρθο- δόξου», ὅσον καὶ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας*.

στ) Ἐντεῦθεν δυνάμεθα νὰ κατανοήσωμεν τὴν προβληματικότητα τῶν Konsensus Texte: Βάπτισμα, Θ. Εὐχαριστία, Λειτουργήμα (Ἰερωσύνη ὀρ- θοδόξως ἢ κατὰ τὴν ἀρχαίαν καθολικὴν ἄποψιν) τῆς Ἀγκρα (Ghana) τοῦ 1974 (πρβλ. μελέτας εἰς Περιοδ. Una Sancta 1973), προβληματικότητα εὐ- ρισκομένην εἰς αὐτὰ τὰ πράγματα καὶ τὴν νεωτέραν θεώρησιν, διάφορον τῆς ἀρχαιοτάτης Καθολικῆς πραγματικότητος, κατανοήσεως καὶ θεωρήσεως. Πρόκειται περὶ μεγάλων προβλημάτων, μετὰ τὴν διαίρεσιν δὲ τοῦ Προτεσταν- τισμοῦ καὶ ἐν αὐτῷ. Ἡ προβληματικότης καίτται εἰς τὴν παραγνώρι- σιν τῶν κοινῶν στοιχείων, ἅτινα προέρχονται ἀπὸ τὰ κοινὰ θεμέλια τοῦ Πολι-

* Ἐπέμεινα καὶ ἐπέτυχα ἐν Bangalore τῆς Ἰνδίας (1978), ἐνθα συνῆλθεν ἡ Ἐπιτροπὴ Πίστεως καὶ Τάξεως τοῦ Π.Σ.Ε., νὰ ἐρευνηθῇ ἡ συνάφεια τῆς Ἰερωσύνης (μετὰ τῆς ἐννοίας τῆς ἐπισκοπικῆς καὶ τοῦ ἐπισκόπου), τῆς Θ. Εὐχαριστίας, τοῦ Βαπτί- σματος καὶ τοῦ Χρίσματος. Ἴδὲ ἐν τέλει, εἰς παράρτημα, ἔγγραφο τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὸ Π.Σ.Ε.

τεύματος τῆς Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως (34-200μ.Χ.), ὅτε ἔζων εἰσέτι ἀνεξάρτητοι ἀπ' ἀλλήλων αἱ κατὰ τόπους Ἐκκλησίαι, εἰ καὶ εἶχον ἀρχίσει αἱ κατὰ τόπους Ἐκκλησίαι νὰ προστοιμάζουσι τὴν Οἰκουμενικὴν Σύνοδον τῶν Ἐκκλησιῶν.

III. Αἱ 9 (ἐννέα) φιλολογικαὶ μορφαὶ καὶ «αἱ διαδοχαὶ τῶν Ἀποστόλων» ἐν τοῖς ἐπισκόποις εἰς τὰς πηγὰς τῶν δύο πρώτων αἰώνων.

Ἡ σημασία τῶν νέων ἐρευνῶν διὰ τὴν «Μίαν Ἀγίαν Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν» καὶ τὴν ἑνωσιν τῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Οἰκουμένης.

Κοινὰ τινὰ στοιχεῖα τῆς ἀποστολικῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς, μὴ ἀγνωρισθέντα ὑπὸ ἐρευνητῶν, μὴ παρουσιαζόντων πλήρη κατανόησιν διὰ τὸν Χριστιανισμὸν ὡς Ἐκκλησίαν, ἔτυχον διαφωτίσεως καὶ καλῆς διαπραγματεύσεως παρὰ τῷ Congar (βλ. βιβλιογραφίαν) εἰς τὰς πραγματείας: *Τὸ λαϊκὸν στοιχεῖον καὶ ὁ ἐπισκοπικὸς βαθμὸς ὡς παγκόσμιον λειτουργημα.*

Τὰ κοινὰ ταῦτα στοιχεῖα, τὰ εὑρισκόμενα εἰς τὰς πηγὰς τῶν δύο πρώτων αἰώνων, συνελέγησαν ἐκ νέου καὶ ἠρτυρήθησαν καὶ συνεπλήρωσαν τὴν παλαιότεραν ἔρευναν καὶ ἐρμηνείαν τὴν γενομένην ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Ἀθηνῶν (1956 καὶ 1961) καὶ τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Μονάχου (διεθνῆς ἀπήχησις καὶ μεταφράσεις παρὰ Σήφη Κόλλια, Μορφαὶ τοῦ Πολιτεύματος τοῦ Ἀρχικοῦ Χριστιανισμοῦ). Περιέχονται εἰς τὴν νέαν γερμανιστὴ ὑπὸ ἔκδοσιν πραγματεῖαν συγκειμένην ἐκ 583 σελίδων, μετὰ περιλήψεως ἐν τέλει ἑλληνικῆς. Αἱ νέαι ἔρευναι ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν τέλει τοῦ ὑπὸ ἔκδοσιν τόμου περιλαμβανόμεναι ἀποτελοῦσι 300 περίπου σελίδας. Τῆς 1ης κυρίως ἀνακοινώσεως τοῦ 1956 περιελήφθη ἡ 2α γαλλικὴ ἔκδοσις (1966), ὑπὸ τοῦ ρωμαιοκαθολικοῦ Κέντρου τῶν Παρισίων *Istina* φιλοτεχνηθεῖσα — ἐκ πρωτοβουλίας αὐτοῦ. Ἡ νέα ἔρευνα παρέχει ἀσφαλῆ θεμέλια εἰς τὴν «Καθολικὴν Ὁρθόδοξον» δογματικὴν, διότι ἀποδεικνύει φιλολογικῶς καὶ ἱστορικῶς ταύτην ταυτόσημον πρὸς τὴν Ἀρχαίαν Καθολικὴν (πρβλ. Ἑνότης τῆς Ἐκκλησίας, β' τεῦχος, ὡς ἀνάτυπον ἐκ τῆς Θεολογίας 1977, ὑπὸ Γ. Κονιδάρη). Ὁ ἐρευνητὴς τῶν μεγάλων προβλημάτων τῆς ἐνότητος καὶ οὐσίας τῆς Ἐκκλησίας τῶν δύο πρώτων αἰώνων καταλήγει εἰς τὴν νέαν πρωτότυπον ἀποψιν, ὅτι ἀρκεῖ ἡ ἐπὶ ἀσφαλῶν φιλολογικῶν καὶ ἱστορικῶν δεδομένων ἀνάπλασις τῆς εἰκόνης τῆς διαμορφώσεως καὶ ζωῆς καὶ πίστεως τῆς Ἐκκλησίας τῶν δύο πρώτων αἰώνων ἰδίᾳ διὰ τὸ πολίτευμα, διὰ νὰ θεμελιωθῇ ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησιολογία.

*
**

Νέαν ἀφορμὴν (μετὰ τὸ 1956 καὶ 1960-61) διὰ τὴν μερικὴν ὀλο-

κλήρωσιν (υπάρχουν και άλλα θέματα, πρὸς ἐνδελεχῆ ἐξέτασιν, ἀποτελεσθησομένην τελικῶς εἰς 4 τόμους) τῶν ἐρευνῶν ἀπετέλεσαν 3 θεολογικὰ κείμενα (περὶ ὧν ἀνωτέρω), τὰ ὅποια ὑπὸ τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Παγκ. Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν ἔτυχον ἐπεξεργασίας· προωρίζοντο δὲ διὰ τὴν σύνοδον τῆς Ἐπιτροπῆς «Πίστews καὶ Τάξεως», ἡ ὁποία θὰ συνήρῃτο εἰς τὴν Ἄκκραν τῆς Ghana (Ἰουλ.-Αὐγ. 1974), μεθ' ἧς, μετὰ τὴν αὐτόθι ἐπεξεργασίαν θὰ ὑπεβάλλοντο πρὸς ἐξέτασιν καὶ λήψιν θέσεως εἰς τὰς Ἐκκλησίας μέλη τοῦ Παγκ. Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν. Αἱ συζητήσεις εἰς τὴν Ἄκκραν τῆς Ghana, εἰς ἃς μετέσχον ὡς ἐκπρόσωπος τότε τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας¹, ὑπῆρξαν ἄκρως ἐνδιαφέρουσαι. Ὑπεστηρίχθησαν αἱ ἀνωτέρω ἀπόψεις τοῦ γράφοντος (μέθοδος ἐρμηνείας πασῶν τῶν πηγῶν τῶν δύο πρώτων αἰώνων), ἐνισχυθέντος ὑπὸ τῶν συναδέλφων κ.κ. J. Meyendorff καὶ N. Νησιώτη (δὲν ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὴν Ἐπετηρίδα τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς· διατί);

Αἱ ἀπαντήσεις εἰς τὰ τεθέντα ζητήματα: Ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας, Βάπτισμα, Θ. Εὐχαριστία καὶ Ἱερωσύνη, ἔδει, ἀπὸ Καθολικῆς Ὁρθοδόξου ἐπόψεως, νὰ ἐρευνηθῶσι διὰ νέας ἐρεύνης τῶν πηγῶν — δυσχερεστάτης καὶ μακροχρονίου — τῶν δύο πρώτων αἰώνων. Ἄλλ' ἡ ἀπάντησις δὲν ἐπετρέπετο νὰ εἶναι δογματικῆ, ἀλλὰ φιλολογικῆ καὶ ἱστορικῆ. Οὕτως ἡ ἀποδοχὴ τῆς θὰ ἔφερε τὸν χαρακτῆρα ἀναγκαιότητος ἐπιστημονικῆς.

Τὸ θεολογικὸν στοιχεῖον καὶ τὰ ζητήματα τῆς δικαιοδοσίας, ἡ γένεσις τοῦ Καθολικισμοῦ μετὰ τὴν Ἱδρυσιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ γέννησις τοῦ Πολιτεύματος (καὶ τοῦ Δικαίου) εἰς τὴν λατρείαν θὰ ἔπρεπεν ὑποχρεωτικῶς νὰ ἐρευνηθῶσιν ἐκ νέου εἰς βάθος. Ἡζίζεν ὡσαύτως νὰ γίνῃ εἰσέτι ἡ διαπραγματεύσις τοῦ προβλήματος διὰ τὴν κατανόησιν τοῦ ἐπισκοπικοῦ λειτουργήματος καὶ τῆς θεμελιώδους σημασίας του διὰ τὰς προϋποθέσεις ὑπάρξεως τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ Θείῳ Λόγῳ καὶ τοῖς μυστηρίοις, διότι ἡ ὑπαρξις μιᾶς Χριστιανικῆς κατὰ τὸ πᾶν Ἐκκλησίας — αὕτη εἶναι θεμελιώδης πεποιθήσις τῆς ἀρχαίας Una Sancta καὶ κατ' ἀκολουθίαν τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδοξίας — εἶναι ἀδύνατος, ὡς ἀδιανόητος ἱστορικῶς — ἀφοῦ δὲν ὑπῆρξεν Ἐκκλησία τοπικῆ χωρὶς ἐπισκοπικὸν λειτουργήμα, ἐν τῇ ἀλύσει τῶν «διαδόχων τῶν Ἀποστόλων», στερεῶς ριζωμένου, καὶ δὴ καὶ ἐν τῇ Θείᾳ Εὐχαριστίᾳ, ὡς προεστῶτος. Εἶναι δὲ δεδομένον τὸ γεγονὸς τοῦ τοπικοῦ περιορισμοῦ τοῦ ἐπισκοπικοῦ λειτουργήματος, ὡς διαδεχθέντος τοὺς Ἀποστόλους, μόνον μετὰ τοπικὴν δικαιοδοσίαν. Τοῦτο εἶναι τὸ νέον γεγονὸς, πιστοποιούμενον, φιλολογικῶς καὶ ἱστορικῶς. Ἐγραψα εἰς ὑπόμνημα εἰς τὴν Ἀκα-

1. Ἐκλεγείναι τὸ 2ον εἰς τὴν Δ' Γεν. Συν. τοῦ Π.Σ.Ε. ἐν Οὐψάλα (1968), υἱοθετήθη ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας, διότι δὲν ἀνεγνώριζον τὸ Ἐκκλησιαστικὸν καθοριστικὸν τῆς Ἑλλάδος (1967-1974).

δημία), ότι «ποτέ τόσον πολλά νῦν νέα δὲν ἦσαν τόσον ἄγνωστα εἰς τόσον πολὺ γνωστά κείμενα».

Ἡ μοναδικότης τοῦ «Ἀποστολικοῦ λειτουργήματος» (καλύτερος ὡς χριστιανικώτερος καὶ πλέον ταπεινὸς χαρακτηρισμὸς ἀπὸ τὸν ὄρον «ἄξιωμα»), ἀφορᾷ εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν Ἀποστολὴν τῶν Ἀποστόλων τοῦ Χριστοῦ, τὸ Παγκόσμιον Ἀποστολᾶτον. Εἶναι, λοιπόν, ἀδιανόητος οἰαδήποτε τοπικὴ Ἐκκλησία χωρὶς τὸ ἐπισκοπικὸν λειτουργήμα ὑπὸ διαφόρους, φιλολογικὰς μορφὰς φερόμενον εἰς τὰς πηγὰς, καὶ τὰς «ἀποστολικὰς διαδοχὰς» καὶ ζώντων εἰσέτι τῶν Ἀποστόλων (Ἰγνάτιος, Σμυρν. 8). Ἡ σύνδεσις τούτων μετὰ τῶν μυστηρίων ἀποτελεῖ τὴν προϋπόθεσιν διὰ τὴν Θ. Εὐχαριστίαν, ἔχουσαν τὴν ρίζαν καὶ ὑπαρξίν της «ἐν τῇ Ἐπισκοπῇ τῶν Ἀποστόλων» (Πράξ. 1,25· Α' Κλήμεντος 44), ὡς τοῦ λειτουργήματος τῆς Ἐκκλησίας, ἐν ᾧ ἐνεφανίσθησαν οἱ τρεῖς ἱερατικοὶ βαθμοί. Ἄνευ ἐπισκοπικοῦ λειτουργήματος καὶ Ἀποστολικῆς διαδοχῆς ἦτο καὶ εἶναι χριστιανικὴ Τοπικὴ Ἐκκλησία ἀδιανόητος. Ἡ σύνδεσις πρὸς τὰ μυστήρια ἀποτελεῖ τὸ θεμέλιον διὰ τὴν Εὐχαριστίαν («ἐν τῇ ἐπισκοπῇ») τελουμένην, ὡς τὸ λειτουργήμα τῆς Ἐκκλησίας. Ταῦτα ταυτοχρόνως ἀποτελοῦν προϋπόθεσιν διὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν τῶν μυστηρίων. Γίνεται λόγος ἐν τῇ Οἰκουμενικῇ Κινήσει, προώρως βεβαίως, περὶ ἀμειβαίας ἀναγνωρίσεως τῶν λειτουργημάτων ἢ Διακοινωνίας (Interkommunio) πρὸ τῆς Ἑνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ τὸ ἐρώτημα εἶναι σαφὲς καὶ λυπηρόν: Ὑπάρχουν λειτουργήματα (ἐννοεῖται Ἰερωσύνης) καὶ Θ. Εὐχαριστία, ἐκεῖ ὅπου δὲν ὑπάρχει οὐδὲ ἀναγνωρίζεται ἢ Ἰερωσύνη ὡς μυστήριον καὶ ἢ μετ' αὐτοῦ συνδεομένη Ἀποστολικὴ Διαδοχὴ, ἀφοῦ αὕτη κατηργήθη*; Βεβαίως ὄχι. Ἡ Ἑνότης τῆς Ἐκκλησίας ἡδράζεται εἰς τὴν θεμελιώδη πίστιν εἰς Χριστὸν (ἐν Τριάδι), τὴν ἕδρυσιν τῆς Ἐκκλησίας Του καὶ τὸ γενικῶς ἔγκυρον τῶν Μυστηρίων, ἐξ ὧν τὰ δύο:

Ἰερωσύνη καὶ Θεία Εὐχαριστία,

συνδέονται πρωταρχικῶς καὶ αἰώνως ἐν τῇ λατρείᾳ, ἐν ᾗ ἐγεννήθη τὸ ἐκκλησιαστικὸν Πολίτευμα καὶ ἠνδρώθη ἢ Ἑνότης τῆς Ἐκκλησίας ἐν Χριστῷ. Ἡ ἐνότης τῶν δύο μυστηρίων ἀποτελεῖ τὸ λειτουργικὸν κανονικὸν θεμέλιον δι' ὅλα τὰ μυστήρια. Ἡ ἐν αὐτῇ ριζικῶς θεμελιωμένη—αὐτὸ προκύπτει ἀπὸ τὸν συνδυασμὸν τῶν κειμένων τῆς Κ.Δ. καὶ τῶν λεγομένων Ἀποστ. Πατέρων—Κοινωνία τῆς Θ. Εὐχαριστίας τῶν ἐπισκοπικῶς συντεταγμένων** Ἐκκλησιῶν νοεῖται ὡς κ α θ ε τ ο ς (ἄτε συνδεομένη πρὸς τὴν ἀρχέγονον ἀποστολικὴν) καὶ

* Ἐννοεῖται ἐν τῷ Προτεσταντισμῷ, τὸ 1517.

** Ἡ ἰσότης τῶν ἐπισκόπων εἶναι θεμελιώδης εἰς τὰς πηγὰς τῶν δύο πρώτων αἰώνων. Τοῦτο ἐδήλωσα εἰς τὴν ἐν Accra τῆς Ghana σύνοδον τῆς Ἐπιτροπῆς Πίστεως καὶ Τάξεως τοῦ Π.Σ.Ε.

ὀριζόντια (ἐν τῷ ἐκάστοτε παρόντι), ὡς εἶπον εἰς τὸ Plenum τῆς Ἐπιτροπῆς Πίστεως καὶ Τάξεως τοῦ Π.Σ.Ε. ἐν Accra τῆς Ghana (24 Ἰουλ. - 6 Αὐγ. 1974)· εἶναι δὲ μεγίστης σημασίας, διότι συνδέει ἀρρήκτως τὴν Κεφαλὴν τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ ὡς τὴν Ὀντολογίαν τῆς Ἐκκλησίας Του καὶ τὴν Ἱεραρχίαν ὡς ἐγγυήτριαν τῆς αἰωνίας παρουσίας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐν Τριάδι, ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Αὐτῆς. Ταῦτα εἶναι τὰ θεμέλια διὰ τὴν Μίαν Ἁγίαν Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν τῶν ἀρχαίων Βαπτιστικῶν Συμβόλων, ἐξ ὧν προῆλθε τὸ Σύμβολον τῆς Una Sancta, ὡς διεμορφώθη ἀρχικῶς ὑπὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ Α' Οἰκουμ. Συνόδου (325) καὶ τελικῶς ὑπὸ τῆς Β' (381). Ὅμως πρέπει νὰ λεχθῆ, ὅτι ἐκ τῆς ρίζης τῆς Ἀρχεγόνου Ἐκκλησίας θεμελιώδης δεσμός, ἀδιατάρακτος καὶ αἰωνίως λειτουργικῶς καὶ ἐξ ἐπόψεως Κανονικοῦ Δικαίου (οιαθιστάναϊ) ἐν τῇ Θ. Εὐχαριστίᾳ τῆς Α' Κλήμεντος, κεφ. 44),

Ἱερωσύνης καὶ Θ. Εὐχαριστίας

μαρτυρούμενος, χωρὶς ἀμφιβολίαν, ὑπὸ τῶν πηγῶν, ἀπὸ τῆς ἀρχεγόνου Ἐκκλησίας (Πράξ. κεφ. 2, 4) εἶναι ἀποφασιστικῆς σημασίας διὰ τὴν «Καθολικὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν», ὡς κανονικὴ προϋπόθεσις καὶ συνέχεια ἀδιάκοπος (Kontinuität) τῆς Una Sancta. Ἡ ἐν λόγῳ σύνδεσις — ἐπεκτεινομένη καὶ πρὸς τὰ ἄλλα μυστήρια* — εἶναι καίριον χαρακτηριστικὸν τῆς Ἀποστολικότητος καὶ Καθολικότητος ἐκάστης τοπικῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ (πρβλ. Ἐπιγραφήν εἰς Μαρτύριον Πολυκάρπου 156 μ.Χ.), αἱ δὲ ἐπισκοπαὶ ἦσαν ἀνεξάρτητοι ἀπ' ἀλλήλων κατὰ τοὺς 2 πρώτους αἰῶνας μέχρι τῆς συγχροτήσεως τῶν Μητροπολιτικῶν καὶ τοπικῶν Συνόδων (170-324) καὶ εἶτα τῶν Οἰκουμενικῶν (325-787 μ.Χ.).

Διὰ τὸν συγγραφέα τῆς ὑπὸ ἔκδοσιν μεγάλης πραγματείας (περὶ ἧς ἡ παροῦσα περίληψις) αἱ κατὰ τὰ 44 ἔτη τῶν προσπαθειῶν του ἔρευνα ἀπέβλεπον εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τῶν ἐν ταῖς πηγαῖς ὑπαρχόντων στοιχείων, τὰ ὁποῖα ἀνεφέροντο εἰς τὸ πολίτευμα τῆς Ἀποστολικῆς καὶ Μεταποστολικῆς ἐποχῆς (34-70-140 μ.Χ.) καὶ τὰ ὁποῖα ἴσως εἶχον παραραθῆ ὑπὸ τῶν ἐρευνητῶν· διότι ἦτο πεπεισμένος, ὅτι οἱ ἡγέται τῶν τοπικῶν ἐκκλησιῶν τῶν δύο πρώτων αἰώνων ἦσαν ταπεινόφρονες, ὡς μαρτυρεῖ ἡ Α' Κλήμεντος, καὶ οὐχὶ ἐρασταὶ ἀξιομάτων καὶ ἐξουσίας. Οὗτοι ἐν βαθεῖα ταπεινοφροσύνῃ (ἀξιοποίησις ὑπὸ Ad. von Harnack, Einl. zur Alt. Kg, I Clem. 1929) ἠγάπων τὴν ἀνωθυμίαν· ζῶντες δὲ ὑπὸ τὴν σκιάν τῶν Ἀποστόλων ἦσαν πιστοὶ καὶ ἠσθάνοντο ἑαυτοὺς ὑπευθύνους διὰ τὴν ἀδιατήρησιν τῆς ἐν Χριστῷ Ἱστορι-

* Προέτεινα πολλάκις εἰς τὸ Π.Σ.Ε. τὴν ἐναρξιν τῆς σχετικῆς μελέτης, θεμελιώδους διὰ τὴν Ἐκκλησιολογίαν τῆς Καθολικῆς Ὀρθόδοξου Ἐκκλησίας. Τὸ ἐπέτυχεν ἐν Bangalore τῆς Ἰνδίας τὸν Αὐγουστον τοῦ 1978, ἔθνα συνῆλθεν ἡ Ἐπιτροπὴ Πίστεως καὶ Τάξεως.

κῆς Ἀποκαλύψεως» ἐν τῷ Κηρύγματι τῶν Ἀποστόλων, ἐν τῇ Κ.Δ., χωρὶς νὰ σκέπτονται τὴν δημιουργίαν ἀξιωμάτων, οὐδὲ τὴν δημιουργίαν τοῦ ἐπισκοπικοῦ βαθμοῦ ὡς ἀξιώματος καὶ τῆς Ἀποστολικῆς Διαδοχῆς, οὐδὲ νέων ἀρχῶν, ἀλλὰ μόνον διακονίων ἐν τῇ Ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἐντεῦθεν ἐρμηνεύεται εὐχερῶς ἢ διὰ τὸ ἐπισκοπικὸν λειτουργήμα α) ἀπλῆ μνεία τοῦ ὀνόματός των ἢ β) τῆς λέξεως προσετῶς-πρεσβύτερος ἢ γ) τῆς λέξεως ὁ Προσετῶς ἢ δ) ὁ Πρεσβύτερος. Τὰς τελευταίας ἴσως ἡγάπων περισσότερον ὁ Ἰωάννης Ἐφέσου, ὁ Πολύκαρπος καὶ οἱ ἐπίσκοποι Ρώμης!

Ταῦτα καθιστοῦν εὐνόητον τὸ γεγονός, καθ' ὃ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ δημιουργήσουν καὶ νὰ ἐνοήσουν τὴν Θ. Εὐχαριστίαν ὡς νέαν τιὰ σύνθεσιν καὶ νὰ εἰσαγάγουν αὐτὴν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, διότι ἐξ ἀρχῆς ἔζων ἐν ταύτῃ ὡς κέντρον καὶ βάθος τῆς ἐνότητος αὐτῶν ἐν Χριστῷ (Λουκ., Πράξ., κεφ. 2 καὶ 4), μεθ' οὗ συνεδέοντο τὰ νέα λειτουργήματα τῶν βοηθῶν τῶν Ἀποστόλων (πρβλ. Κ. Δ. καὶ Ἀποστολικούς Πατέρας).

Ἡξίζε, λοιπόν, νὰ ἐρευνήσωμεν, διὰ ν' ἀνεύρωμεν τὰς φιλολογοικὰς μορφὰς ἢ διατυπώσεις, εἰς τὰς ὁποίας οἱ Χριστιανοὶ πρὸ τοῦ Εἰρηναίου ἐξέφρασαν τὴν πεποίθησίν των περὶ τῆς διαδοχῆς ἢ διαδοχῶν τῶν Ἀποστόλων, ἀρχόμενοι ἀπὸ τῆς ἐρεύνης τῆς Κ. Διαθήκης καὶ διὰ μέσου τῆς Α' Κλήμεντος (περίφημα τὰ κεφ. 40-44 καὶ 54 αὐτῆς), τοῦ Ποιμένος τοῦ Ἐρμᾶ (ἢ Β' Κλήμεντος καὶ ἡ Διδαχὴ δὲν ἐφαίνοντο νὰ προσφέρωνται εἰς τὴν ἐρευναν τοῦ θέματος), διὰ τὴν Δύσιν καὶ διὰ τὴν Ἀνατολὴν ἀπὸ τοῦ Ἰγνατίου—ιδιάζον πρόβλημα—τοῦ Πολυκάρπου μέχρι τοῦ Ἡγσιππου καὶ τοῦ Εἰρηναίου νὰ φθάσωμεν εἰς τὸν Ἰππόλυτον, ἐνθα ἐκφράζεται καὶ λειτουργικῶς ἢ Ἀποστολικῆ Διαδοχῆ. Βοηθοὶ εἰς τὴν ἐργώδη προσπάθειαν ἦσαν τὸ γλωσσικὸν αἶσθημα καὶ ἡ βίωσις ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ παραδόσει, ἢ ὁποία ἐφαίνετο οἰκεία εἰς τὴν Καθολικὴν Ὀρθοδοξίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ μετὰ τὴν πιστότητά της τὴν Ἀποστολικήν, διατηρουμένην μέχρι σήμερον. Βοηθητικὴ ἦτο ἡ ριζικὴ καὶ ἀδιάσειστος σκέψις, τιθεμένη ὑπὸ μορφήν ἐρωτήματος: Πῶς ἠδύνατο νὰ γεννηθῇ μία τοιαύτη διδασκαλία καὶ νὰ προκύψῃ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 140-180 (Εἰρηναῖος) ὡς τι νέον; Τοιοῦτόν τι ἐφαίνετο καὶ ὡς σκέψις ἀδύνατον, ἐὰν δὲν ἤθελον ὑπάρξει ὠρισμένα γεγονότα εἰς τὴν ζωὴν τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν, βαθέως δὲ ἐρριζωμένα εἰς τὰς συνειδήσεις τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἡ σκέψις αὕτη καὶ παρατήρησις ἦσαν ἐπιβεβλημένοι, παρὰ τὸ λυπηρὸν γεγονός τῶν χασμάτων, διὰ τὴν Θεολογικὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας, ἕνεκα τῶν ἀποσπασματικῶς διασωθεισῶν πενιχρῶν πηγῶν τῶν ἀπὸ τοῦ 70-140 καὶ μέχρι τοῦ 180 ἢ τοῦ Εἰρηναίου Λουγδούνου ἐξικνουμένων. Εἰς ταῦτα τὰ γεγονότα προσετίθεντο ἕτερα γεγονότα: α) ὅτι ὄχι μόνον ἔλειπε διὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην καὶ μέχρι τοῦ Εὐσεβίου ἐν εἶδος βιβλίου «Πράξεις» Ἀποστόλων, οἷον ὑπῆρξε διὰ τὴν Ἀποστολικὴν ἐποχὴν τὸ ἔργον «αἱ Πράξεις Ἀποστόλων» τοῦ Ἀπ. Λουκᾶ καὶ

β) ότι υπῆρξε μεγάλη ἡ ἀπώλεια τοῦ ἔργου τοῦ «Μελίτωνος (τοῦ) Σαρδια-
νῶν ἐπισκόπου» («Περὶ Ἐκκλησίας»)*. Ἔνεκα τῶν σοβαρωτάτων τούτων ἐλ-
λείψων καὶ μεγίστων δυσχερειῶν τῆς ἐρεύνης ἡμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ συλ-
λέξωμεν καὶ ἐξετάσωμεν τὰς φιλολογικὰς μορφάς, εἰς ἃς ἀπαντᾷ τὸ λει-
τούργημα τοῦ ἐπισκοπικοῦ βαθμοῦ — ἐκτὸς τοῦ τελικῶς ἐπικρατήσαντος
χαρακτηρισμοῦ τοῦ λειτουργήματος, τ.ἔ. διὰ τοῦ ὄρου («ὁ ἐπίσκοπος») — νὰ τὰς
σπουδάσωμεν καὶ νὰ σκεφθῶμεν ἐπ' αὐτῶν, μεταθέτοντες ἐσαυτοὺς εἰς τὴν
ἐποχὴν καθ' ἣν ἐδημιουργήθησαν οἱ ὄροι καὶ ἐχρησιμοποιήθησαν. Ὅθεν πα-
ρουσιάσθη καὶ αὖθις τὸ γεγονός καθ' ὃ

ἡ ἀρχέγονος καὶ θεμελιώδης μορφή

τῆς ἐν ταῖς πηγαῖς μνεΐας τῶν φορέων

τοῦ ἐπισκοπικοῦ λειτουργήματος ἦτο μόνον ἡ διὰ τοῦ ὀνόματος:

Ἰάκωβος, Κλήμης, Ἰγνάτιος, Πολύκαρπος, Μελίτων.

* Ἦτο θεμελιώδης, ὡς εἶναι θεμελιώδης καὶ σήμερον

(ὁ Δημήτριος, ὁ Κ/πόλεως, ὁ Σεραφεῖμ, Ἄθηνῶν, κ.ο.κ.),

τόσον διὰ τὸ ἐπισκοπικὸν λειτουργημα ὅσον καὶ ὡσαύτως διὰ τὴν σημασίαν
του, ὡς θεμελίῳ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν διαδοχὴν τῶν Ἀποστόλων, ἡ ὁποία ἐν
τοῖς πράγμασιν ἦτο «Διαδοχαὶ τῶν Ἀποστόλων» (Successiones Aposto-
lorum). Διὰ τῆς ἐρεύνης ταύτης κατέστη σαφές,
ὅτι ἡ μνεΐα τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐπισκόπου ἐσή-
μαινε τρία τινά, ἅτινα καὶ αὐτομάτως ἐχαρακτήριζε:

α) τὴν προσωπικότητα τοῦ διευθύνοντος τὴν τοπικὴν Ἐκκλησίαν,

β) καὶ ταυτοχρόνως τὴν λειτουργικὴν του ὑπηρεσίαν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ,
τ.ἔ. ὡς προεστῶτος τοῦ πρεσβυτερίου αὐτῆς, μεταγενεστέρ-
ως ὀνομασθέντος ἐπισκόπου·

γ) ἐσήμαινε δὲ τὸ ὄνομα καὶ ταυτοχρόνως τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ λει-
τουργήματος, ἅμα δὲ καὶ τὴν διεύθυνσιν καὶ διαδοχὴν τῶν Ἀποστόλων
ἐν τῇ διεύθυνσει τῆς Θ. Εὐχαριστίας (Ἰγν. Σμυρν. 8 καὶ Φιλ. 4).

δ) Οὕτως ἡ διαδοχὴ τῶν Ἀποστόλων, παρὰ τῷ τοπικῷ ἐπισκόπῳ —
πολλοὶ Ἀπόστολοι, κυρίως οἱ 12, πολλαὶ διαδοχαὶ — διὰ τῆς μεταφορᾶς ἐπ' αὐ-
τῶν τῆς συνηθείας, τὴν ὁποίαν εἶχον φυσικῶς οἱ χριστιανοὶ νὰ ὀνομάζωσι
τοὺς ἀποστόλους διὰ μόνον τοῦ ὀνόματός των, διακρίνοντας τούτους ἀπὸ
τοῦ ἀνωνύμου πλήθους τῶν Πρεσβυτέρων, κατέστη ἐν βαρυσήμαντον γεγο-
νός, σημαῖνον τὴν διαδοχὴν εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν, ὡς τοῦ προεστῶτος τοῦ πρε-
σβυτερίου, τῆς Θ. Εὐχαριστίας καὶ τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας. Ἐπεσκόπει ἄλλὰ
καὶ προΐστατο τῆς Θ. Εὐχαριστίας καὶ «τοῦ πλήθους» (πρβλ. Gerke, Die
Stellung des I. Clemensbriefes, 1931) τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας. Διακρίνον-
τες τὸν Προεστῶτα ἀπὸ τοῦ ἀνωνύμου πλήθους τῶν πρεσβυτέρων προσέθετον,

* Πρβλ. Altaner, Patrologie, 1963, σ. 107.

ἐν ἀρχῇ προφορικῶς, τὴν γενικὴν πληθυντικὴν (Πολύκαρπος... Συμυρναίων, Μελίτων Σαρδιανῶν) πρὸς δῆλωσιν τοῦ τοπικοῦ προσδιορισμοῦ καὶ περιορισμοῦ τῆς Ἀποστολικῆς διαδοχῆς καὶ ἐν τῇ διευθύνσει τῆς Θ. Εὐχαριστίας ἐν τόπῳ. Τοῦτο τὸ γεγονός ἀπετέλει τὴν τελικὴν διαμόρφωσιν τόσο τοῦ ἐπισκοπικοῦ λειτουργήματος ὅσον καὶ τῆς Ἀποστολικῆς Διαδοχῆς ἐν ταῖς κατὰ τόπους ἐκκλησίαις.

* (Ἐνταῦθα ὁμοίως πρέπει νὰ προσθέσωμεν, ὅτι ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ γεγονότος, καθ' ὃ κατὰ τὰς «Πράξεις Ἀποστόλων» τοῦ Λουκᾶ, αἵτινες καταλείπουν τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ἀντιοχείων εἰς χεῖρας τῶν χαρισματοῦχων, ἡ δὲ περιώνυμος «Διδαχὴ» (μετακατηχητικὸν ἐγχειρίδιον 90-130 μ.Χ. Γ. Κονιδάρη, Συμβολαὶ I, 2, 1956-59 σ. 222, 229), φερομένη ἐπ' ὀνόματι τῶν Ἀγ. Ἀποστόλων «τοῖς Ἔθνεσι» ἐπιτρέπει «τοῖς προφήταις εὐχαριστεῖν ὅσα θέλουσι» (κεφ. 10,7), ὑφίστατο ἰσοτιμία (κεφ. 15) ἐν τῇ διευθύνσει τῆς Θ. Εὐχαριστίας μεταξύ τῶν παραλλήλως ὑφιστάμενων λειτουργημάτων τῶν Χαρισματοῦχων (Ἀποστόλων, προφητῶν καὶ διδασκάλων) καὶ τῶν μονίμων λειτουργῶν: ἐπισκόπων καὶ διακόνων, περὶ ὧν πρβλ. Ἀνακοινώσεις ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Ἀθηνῶν 1956 καὶ 1961)**.

* *

Διὰ τῆς μεγάλης ταύτης ἐρεύνης, ἐν ἣ ἐχρησιμοποιήθη καὶ ἡ μέθοδος τῆς ἐξετάσεως τῶν πηγῶν διὰ πορείας ἀντιθέτου πρὸς τὴν πρὸς τὰ πρόσω ἐξέλιξιν (34-156 μ.Χ. καὶ 156-34), ἦτοι ἐκ τῶν σαφῶν ἐπὶ τὰ ἀσαφῆ καὶ σκοτεινὰ (ἴδε 2αν ἔκδοσιν 1959, Ἀνακοιν. εἰς Ἀκαδημίαν 1956, Πρακτ. 1957, σ. 25 ἐξ. καὶ 45 ἐξῆς), ἀνεζητήθη, ἀνευρέθη καὶ διεπιστώθη μία ἐκπληκτικὴ ταύτισις καὶ σύνδεσις τοῦ τρόπου ἐκφράσεως περὶ τοῦ διαδόχου τῶν Ἀποστόλων τῆς Ἀποστολικῆς καὶ τῆς Μεταποστολικῆς ἐποχῆς (34-70-140/156):

Πράξεις Ἀποστόλων
(κεφ. 21,17 ἐξ.)
«Ἰάκωβος καὶ οἱ Πρεσβύτεροι»

Πολυκάρπου ἐπιστολὴ
πρὸς Φιλιππησίους
«Πολύκαρπος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ
πρεσβύτεροι».

Οὕτω συνδέονται διὰ τοῦ αὐτοῦ φιλολογικοῦ σχήματος ἡ ἐποχὴ 42-62 μ.Χ. πρὸς τὴν ἐποχὴν τοῦ Πολυκάρπου 110-156 μ.Χ.

* *

IV. Ἡ ἐνδελεχὴς ἔρευνα τοῦ ζητήματος «Ἀποστολικὴ Διαδοχὴ» εἰς τὰς

* Αὐτὸ εἶναι προσθήκη μὴ ὑπάρχουσα εἰς τὸ γερμανικὸν κείμενον.

** Πρακτικὰ 1957, σ. 17 ἐξ. καὶ ἀνάτυπον, 1959 ἔκδ. 2α, σελ. 19 ἐξ., 38-42.

9 μορφάς, εἰς ἃς μαρτυρεῖται φιλολογικῶς εἰς τὰ κείμενα ὁ ἐπισκοπικὸς βαθμὸς εἰς τὰς πηγὰς τῶν δύο πρώτων αἰώνων, εὐρίσκεται εἰς τὸ τέλος τῆς μεγάλης ἐκ σ. 583 συγκριμένης πραγματείας. Αὕτη ἐξυπηρετεῖ, μετ' ἄλλων συμβολῶν περιεχομένων ἐν αὐτῇ, οὐχὶ μόνον εὐρυτέραν ἐρμηνείαν τῆς πολὺ συντόμου συμβολῆς τῶν Ὁρθοδόξων εἰς τὸ β' τμήμα Ἐνότης τῆς Γ' Γεν. Συνελεύσεως τοῦ Παγκ. Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν, ἐν Ν. Δελχί γενομένης (1961), ἐν ἣ ἐξετέθη ἡ θέσις καὶ λῆψις θέσεως καὶ παρουσιάσεως τῆς Ὁρθοδόξου ἐκκλησιολογίας εἰς τὸ μέγα πρόβλημα τῆς Οἰκουμ. Κινήσεως: πῶς θὰ ἐπιτευχθῆ — ὑπὸ τίνας προϋποθέσεις — ἡ ἐνότης τῆς Χριστιανωσύνης ὡς Ἐκκλησίας, (Ποία εἶναι ἡ μία Ἀγία Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία ἢ ἡ Una Sancta, αὐτὸ εἶναι ἄλλο ζήτημα, μὴ ἐξεταζόμενον ἐνταῦθα). Ἡ πραγματεία δὲν ἐκφράζει ἀπλῶς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησιολογίαν ἐπὶ τοῦ μεγάλου θέματος, ἀλλὰ καὶ θεμελιώνει ταύτην φιλολογικῶς ἱστορικῶς καὶ ἐπιστημονικῶς. Ἡ νέα ἀποψις εἶναι, ὅτι, ὡς ἐπραξα καὶ εἰς τὰ δύο βραχύτατα μελετήματα περὶ «Ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας» («Θεολογία» 1976-1977), διαπιστώνω ταύτησιν θεμελιωδῶν ἀπόψεων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Πολιτεύματος αὐτῆς πρὸς τὰς ἐπισκοπικῶς συντεταγμένας Ἐκκλησίας τῶν δύο πρώτων αἰώνων, ἥτοι τὴν ἀρχέγονον καὶ ἀρχαίαν Καθολικὴν. Μοῦ ἀρκοῦν, θὰ ἔλεγον καὶ εἰς τοὺς φίλους Προτεστάντας Θεολόγους, οἱ δύο πρώτοι αἰῶνες, καίτοι σφύζονται τὰ κατ' αὐτοὺς εἰς ἀποσπάσματα τῶν πηγῶν, διὰ νὰ στηρίξω τὰς Ὁρθοδόξους-Καθολικὰς ἢ ὀρθότερον καὶ ἀκριβέστερον «καθολικὰς ὀρθοδόξους» ἀπόψεις.

* *

Ὁ συγγραφεὺς τοῦ παρόντος, ὡς θεράπων τῆς Ἐκκλ. Ἱστορίας καὶ τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἐκκλ. Δικαίου, ἔτι δὲ καὶ τοῦ Καν. Δικαίου, ὡς συστηματικοῦ κλάδου, δὲν ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν διαπραγματεύσειν τῶν σχετικῶν προβλημάτων περὶ τῆς Ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας ἐξ ἐπόψεως δογματικῆς, διότι εἶναι σταθερὰ ἢ πεποίθησις αὐτοῦ, ὅτι τὰ βασικὰ σημεῖα περὶ τοῦ μεγάλου προβλήματος δέον κατὰ τὸ δυνατόν νὰ θεμελιωνται ἐπὶ ἀσφαλῶν φιλολογικῶν καὶ ἱστορικῶν θεμελιῶν, βασιζομένων εἰς τὰς πηγὰς τῶν δύο πρώτων αἰώνων.

Τὸ ἐξαχόμενον τῶν ἐρευνῶν εἶναι, ὅτι αἱ προϋποθέσεις διὰ τὴν προετοιμασίαν τῆς Ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, αἱ ὅποια παρακάνονται εἰς τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν, δύνανται νὰ δημιουργηθῶσι διὰ τῆς προεργασίας καὶ ὀριμάνσεως τῶν δυνατῶν λύσεων τῶν ὑφισταμένων διαφορῶν μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν. Εἴμεθα ὅμως ὑποχρεωμένοι πρὸς τοῦτο καὶ διὰ τοῦτο τὸ ἔργον νὰ εὐρωμεν νέας μεθόδους ἐρεύνης καὶ νὰ προαγά-

γωμεν τὴν γνῶσιν καὶ λύσιν τῶν ζητημάτων διὰ νέων ἐρευνητῶν καὶ μελετητῶν.

Ἡ ἀρμόζουσα μέθοδος θὰ ἦτο οἱ Θεολόγοι καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Ἐκκλησιῶν νὰ συναντηθῶσιν ἐν τῇ μελέτῃ καὶ ἐρευνῇ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῶν ὀκτώ (8) πρώτων αἰώνων, τῆς Una Sancta, διότι ἐκεῖ κεῖνται τὰ παλαιὰ κοινὰ θεμέλια ἐν τῇ πίστει καὶ τῇ πράξει.

Εἰς τὸ ὄξέως τιθέμενον ἐρώτημα:

εἶναι δυνατὴ ἡ συμφωνία

ἐν τῇ Οἰκουμ. Κινήσει εἰς τὰ κείμενα περὶ

τῆς Θ. Εὐχαριστίας καὶ τῶν λειτουργημάτων;

ἡ ἀπάντησις δίδεται ἀρνητικὴ διὰ τῆς φιλολογικῆς καὶ ἱστορικῆς ἐρεύνης τῶν σφριζομένων πηγῶν τῶν δύο πρώτων αἰώνων.

Οὕτως ἡ Καθολικὴ Ὁρθόδοξος πεποιθήσις, ὅτι αὕτη εἶναι ἡ Ἐκκλησία, ὡς ἡ κανονικὴ συνέχεια τῆς Ἀρχαίας Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ὡς τηροῦσα ὀρθοδόξως τὴν πίστιν, τὰ θεμέλια τοῦ δημοκρατικοῦ, ἄτε συνοδικοῦ, πολιτεύματος, τὴν οὐσίαν τῆς λατρείας καὶ τὸ ἦθος τῆς Μιάς Ἁγίας Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας—κατὰ τὴν συμβολὴν—δήλωσιν τοῦ Δελχί (πρβλ. Ἀ παράρτημα τοῦ παρόντος) — ἀποδεικνύεται ὡς φιλολογικῶς καὶ ἱστορικῶς ὀρθή.

Κατὰ πόσον ἡ Οἰκουμενικὴ Κίνησις ὁδεύει τὴν ὀρθὴν ὁδόν, φαίνεται διὰ τὸν συγγραφέα τῆς παρούσης πραγματείας ὄξέως προβληματικόν. Ἡ μεγίστη ἄλλως τε προβληματικότης τοῦ Προτεσταντισμοῦ συγκεντροῦται εἰς τὸ πρόβλημα: Ἐκκλησία. Ἡ Ἐκκλησιαστικοποίησις του εἶναι ἀληθῶς τὸ μέγιστον τῶν προβλημάτων του. Ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας ἐξαρτᾶται πράγματι ἀπὸ αὐτὴν τὴν λύσιν τοῦ ἀνωτέρω μεγίστου προβλήματος τοῦ Προτεσταντισμοῦ καὶ κατ' ἀκολουθίαν τῆς Ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν· εἰδικώτερον δὲ κατὰ πόσον θὰ δυνηθῇ νὰ κερδήσῃ καὶ αὐθις τὴν Ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας τῶν δύο πρώτων αἰώνων καὶ κατὰ πόσον θὰ δυνηθῇ νὰ οἰκειωθῇ ταύτην. Τοῦτο εἶναι ἄκρως προβληματικόν. Διὰ τοῦτο, εὐελπιστοῦμεν, ὅτι ἡ ὑπὸ ἐκδοσιν πραγματεία δυνατὸν νὰ εἶναι σημαντικὴ διὰ τὴν Θεολογίαν καὶ τὰς Ἐκκλησίας τῆς Οἰκουμένης.

Σημείωσις. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ὀρθῶς ἀπέρριψε διὰ τοῦ ἀκολουθοῦντος ἐγγράφου τὰ τρία κείμενα. Τὸ ἐγγράφον ἐπέδωκα εἰς ἀντίγραφα εἰς τοὺς Ὁρθοδόξους καὶ Παλαιοκαθολικοὺς καὶ τινὰς Ἀγγλικανούς εἰς τὴν ἐν Bangalore τῆς Ἰνδίας σύνοδον (ἀνὰ τριετίαν συνερχομένην) τῆς Ἐπιτροπῆς «Πίστεως καὶ Τάξεως» τοῦ Π.Σ.Ε., 16-30 Αὐγ. 1978 (Παράρτημα Β').

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Α'

ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΙΑΣ ΕΙΣ ΤΟ ΤΜΗΜΑ ΠΕΡΙ ΕΝΟΤΗΤΟΣ

*Τῆς ἐν Νέῳ Δελχί κατά Νοέμβριον τοῦ 1961 συνελθούσης
Γ' Γενικῆς Συνελεύσεως τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν
(«Θεολογία» 1962)*

Οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας ἐν τῷ τμήματι περὶ ἐνότητος χαιρετίζουν τὴν κατ' Αὐγουστον τοῦ 1960 ἐν Ἀγίῳ Ἀνδρέῳ τῆς Σκωτίας γενομένην ἀποδεκτὴν ἔκθεσιν τοῦ τμήματος Πίστεως καὶ Διοικήσεως, ὡς σπουδαῖον καὶ ἐνθαρρυντικὸν ἔγγραφον. Ἡ Οἰκουμενικὴ Κίνησις, ὡς τῶρα ἐνσωματοῦται ἐν τῷ Παγκοσμίῳ Συμβουλίῳ τῶν Ἐκκλησιῶν, εἶναι μὲν πρωτοβουλίας προτεσταντικῆς, ἀλλ' εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς δὲν ἐνοήθη ὡς προτεσταντικὴ προσπάθεια, οὐδὲ πρέπει νὰ θεωρῆται ὡς τοιαύτη. Τοῦτο πρέπει νὰ τονισθῇ τῶρα, ὅτε σχεδὸν πᾶσαι αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Ὁρθόδοξου κοινωνίας ἐγένοντο μέλη τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου. Ὑπὸ ταιαύτας συνθήκας οἱ ὀρθόδοξοι ἀντιπρόσωποι αἰσθάνονται τὴν ὑποχρέωσιν νὰ υπογραμμίσουν τὴν βασικὴν διαφορὰν τῆς ἀπὸ μέρους των ἀντικρίσεως τοῦ οἰκουμενικοῦ προβλήματος καὶ τῶν συνεπακολουθημάτων τοῦ ἐγγράφου τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου. Τὸ Οἰκουμενικὸν πρόβλημα, ὡς νοεῖται ἐν τῇ συνήθει οἰκουμενικῇ κινήσει, εἶναι προπαντὸς πρόβλημα τοῦ προτεσταντικοῦ κόσμου.

Τὸ κύριον ζήτημα εἰς τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν εἶναι τὸ τῆς «ὁμολογιακῆς ὑποστάσεως». Κατ' αὐτὴν, τὸ πρόβλημα τῆς χριστιανικῆς ἐνότητος ἢ τῆς χριστιανικῆς ἐπανενώσεως θεωρεῖται συνήθως ὡς ζήτημα πανομολογιακῆς συμφωνίας ἢ ἀποκαταστάσεως.

Ἐν τῇ συζητήσει (ἐρεύνη) ἀπὸ προτεσταντικῆς πλευρᾶς τοῦτο εἶναι ὅλως φυσικόν. Ἀλλὰ διὰ τοὺς Ὁρθόδοξους τὸ βασικὸν Οἰκουμενικὸν πρόβλημα εἶναι τὸ τοῦ σχίσματος. Οἱ Ὁρθόδοξοι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ δεχθοῦν τὴν ἰδέαν «τῆς ἰσότητος τῶν ὁμολογιῶν» καὶ δὲν δύνανται νὰ ὁραματισθοῦν Χριστιανικὴν ἐπανένωσιν ὡς ἀπλῆν πανομολογιακὴν διευθέτησιν. Ἡ ἐνότης διεσπάρθη καὶ πρέπει νὰ ἀποκατασταθῇ. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία δὲν εἶναι μία τῶν ὁμολογιῶν, μία μεταξὺ τῶν πολλῶν. Διότι ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία εἶναι ἀκριβῶς ἡ Ἐκκλησία. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία γνωρίζει καὶ ἔχει συνείδησιν τῆς ταυτότητος τῆς ἐσωτερικῆς τῆς ὑποστάσεως καὶ τῆς διδασκαλίας τῆς, μὲ τὸ ἀποστολικὸν κήρυγμα καὶ τὴν παράδοσιν τῆς ἀρχαίας καὶ ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας. Εὐρίσκεται εἰς ἀδιάκοπον καὶ συνεχῆ διαδοχὴν τῆς μυστη-

ριακῆς ἱερωσύνης, τῆς μυστηριακῆς ζωῆς καὶ τῆς πίστεως. Ἀληθῶς διὰ τοὺς Ὁρθοδόξους ἡ ἀποστολικὴ διαδοχὴ τῶν ἐπισκόπων καὶ ἡ μυστηριακὴ ἱερωσύνη εἶναι συστατικὸν καὶ καταστατικὸν καὶ ὡς ἐκ τούτου ὑποχρεωτικὸν στοιχεῖον αὐτῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὑποστάσεως.

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, διὰ τῆς ἐσωτερικῆς πεποιθήσεως καὶ συνειδήσεώς της κατέχει ὅλως ἰδιαιτέραν καὶ ἐξαιρετικὴν θέσιν ἐν τῷ διηρημένῳ Χριστιανισμῷ, ὡς ἡ φορεὺς καὶ ἡ μάρτυς τῆς παραδόσεως τῆς ἀρχαίας ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας, ἀφ' ἧς κατὰγονται (ἀρχικῶς) ὅλοι αἱ ὑφιστάμενοι ὁμολογίαι δι' ἀποσπάσεως ἢ χωρισμοῦ. Ἐξ ἐπόψεως Ὁρθοδόξου, ἡ συνήθης οἰκουμενικὴ προσπάθεια δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς «Οἰκουμενισμὸς ἐν χῶρῳ» ἀποσκοπῶν τὴν συμφωνίαν μεταξὺ τῶν διαφόρων ὁμολογιῶν, ὡς αὐτὴ ὑφίστανται σήμερον.

Αὐτὴ ἡ προσπάθεια [ὅμως] ἀπὸ ὀρθοδόξου ἐπόψεως εἶναι ἀνεπαρκὴς καὶ ἐλλιπής. Τὸ κοινὸν ἔδαφος ἢ μᾶλλον ὁ κοινὸς κατὰ βάθος ὄριζων (background) τῶν ὑφισταμένων ὁμολογιῶν δύναται νὰ εὐρεθῇ καὶ πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ εἰς τὸ παρελθόν, εἰς τὴν κοινὴν ἱστορίαν των, καὶ εἰς ἐκείνην τὴν παλαιάν καὶ κοινὴν ἀποστολικὴν παράδοσιν, ἐξ ἧς πηγάζει ἡ ὑπαρξίς των. Αὐτοῦ τοῦ εἶδους ἡ οἰκουμενικὴ προσπάθεια δύναται πρεπόντως νὰ θεωρηθῇ ὡς «Οἰκουμενισμὸς ἐν χρόνῳ».

Αὐτὴ ἡ ἐκθεσις τῆς «Πίστεως καὶ Διοικήσεως» ἀναφέρει «τὴν (ἐν τῇ πίστει) συμφωνίαν πρὸς ὅλους τοὺς αἰῶνας», ὡς μίαν ἀπὸ τὰς βασικὰς προϋποθέσεις τῆς ἐνότητος. Οἱ ὀρθόδοξοι θεολόγοι προτείνουν τὴν νέαν αὐτὴν μέθοδον οἰκουμενικῆς ἐκτιμήσεως, ὡς τὴν βασιλικὴν πέτραν, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι ἡ ἐνόησις θὰ ἐπικνευρεθῇ ὑπὸ τῶν διηρημένων ὁμολογιῶν διὰ τῆς ἐπιστροφῆς αὐτῶν εἰς τὸ κοινὸν παρελθόν.

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία προθύμως μετέχει εἰς τὸ κοινὸν τοῦτο ἔργον ὡς ἡ μάρτυς, ἡ ὁποία διετήρησε συνεχῶς τὸν θησαυρὸν τῆς ἀποστολικῆς πίστεως καὶ παραδόσεως. Δὲν ἀντιμετωπίζεται βεβαίως στατικὴ ἀποκατάστασις παλαιῶν μορφῶν, ἀλλὰ μᾶλλον δυναμικὴ ἀνανέωσις τοῦ ἀειθαλοῦς ἕθους, τὸ ὁποῖον μόνον δύναται νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἀληθῆ συμφωνίαν ὅλων τῶν αἰώνων.

Οὕτε πρόκειται περὶ ἀκάμπτου ὁμοιομορφίας, ἀφοῦ αὐτὴ ἡ πίστις καθ' ἐκτὴν μυστηριώδης ἐν τῇ οὐσίᾳ της καὶ ἀνεξιχνίαστος ἐν τῇ ἐπαρκείᾳ τῶν μορφῶν τοῦ ἀνθρωπίνου λογικοῦ, δύναται νὰ ἐκφρασθῇ ἀκριβῶς κατὰ διαφορῶν τρόπους.

Τὸ ἄμεσον ἀντικείμενον τῆς οἰκουμενικῆς ἐρεῦνης, κατὰ τὴν Ὁρθόδοξον ἀντίληψιν εἶναι ἡ ἀνασύστασις τῆς χριστιανικῆς νοήσεως, ἡ ἀποκατάστασις τῆς ἀποστολικῆς παραδόσεως, ἡ πληρότης τῆς χριστιανικῆς ἐνοράσεως καὶ πίστεως ἐν συμφωνίᾳ πρὸς πάντας τοὺς αἰῶνας.

(Μετάφρασις Καθηγητοῦ AM. ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΥ)

Β'

Η ΑΠΟΡΡΙΨΙΣ

ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΤΟΥ Π.Σ.Ε. ΤΟΥ 1974*

ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΥΝΟΔΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΔΙΟΡΘΟΔΟΣΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

Ἐν Ἀθήναις, Αὐγουστος 1978

Dr. Philip POTTER
General Secretary
World Council of Churches
150, route de Ferney
1211 Genève 20.

Ἑλβετίαν.

Ἀγαπητὲ Dr Potter,

Κατόπιν τῆς τελευταίας ἐποικοδομητικῆς συναντήσεως ἐν Ἀθήναις, ἀπὸ τὴν ὅποιαν πολλὰ προσδοκᾷ ἡ Ἐκκλησία μας, θεωροῦμεν ὡς ἀναγκαῖον νὰ υποβάλωμεν ὑμῖν τὰ σχόλια τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας εἰς τὰ τρία κείμενα, τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὸ Βάπτισμα, τὴν Εὐχαριστίαν καὶ τὴν Ἱερωσύνην.

1. Ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία δὲν δύναται νὰ δεχθῇ τὴν ὑπαρξίν τῆς Ἱερωσύνης (ἢ λειτουργήματος), ὅπουδήποτε δὲν διεφυλάχθη ἡ ἀποστολικὴ διαδοχὴ διὰ χειροτονίας καὶ ἡ ἀποστολικὴ ὀρθόδοξος πίστις τῶν ἑπτὰ Οἰκουμενικῶν Συνόδων τῆς ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας.

2. Ἡ Ἐκκλησία μας δὲν δύναται νὰ δεχθῇ τὸ κῦρος τοῦ Βαπτίσματος καὶ τῆς Εὐχαριστίας, ὅπουδήποτε τοιαύτη ἱερωσύνη ἐλλείπει.

3. Ἡ Ἐκκλησία μας πιστεύει, ὅτι ἡ Εὐχαριστία δύναται νὰ προσφερθῇ μόνον εἰς ἐκείνους οἱ ὅποιοι ὁμολογοῦν τὴν ὀρθόδοξον πίστιν. Ὅθεν δὲν

---

* Ἀνωτέρω, σελίς 10, 14 ἀνατύπου.

εἶναι δυνατόν διὰ τὴν ἡμετέραν Ἐκκλησίαν νὰ ἔχη Intercommunion (διακοινωνίαν), πρὸς ἄλλας ἐκκλησίας ἢ ὁμολογιακὰ σώματα ἢ ἄτομα ἀνήκοντα εἰς τοιαῦτα σώματα. Τὸ κοινὸν ποτήριον εἶναι διὰ τοὺς ὀρθοδόξους ἢ ἐπισφράγισις τῆς ἐνότητος ἐν τῇ πίστει.

4. Τελικῶς, ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία δὲν δύναται νὰ συμφωνήσῃ μὲ κείμενα, ὡς τὰ τρία δοκουμένα ταῦτα, εἰς ζητήματα εἰς τὰ ὅποια δὲν ἐκφράζεται σαφῶς ἢ δὲν ὁμολογεῖται ἡ ὀρθόδοξος πίστις.

Μετὰ τῆς ἐν Χριστῷ ἀγάπης
† Ὁ Κίτρος Βαρνάβας
Πρόεδρος τῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς
διὰ τὰς Διορθόδοξους
καὶ Διεκκλησιαστικὰς σχέσεις.

Ἄκριβες ἀντίγραφον:
ὁ Ἀρχιεπίσκοπος
(Σφραγίς)

Γενεῦη, 10 Αὐγούστου 1978.

Διὰ τὴν μετάφρασιν

ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ πρωτοτύπου:

Καθηγητῆς Γεράσιμος Ι. Κονιδάρης

Ἀντιπροσωπεῖα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος
εἰς τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον Ἐκκλησιῶν.

Γ'.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ (κατ' ἐκλογὴν).

- Ἰωάννου Ν. Καρμίρη, Ὁρθόδοξος Ἐκκλησιολογία, Ἀθῆναι 1973.
- Yves Congar, Das Bisthofsamt und die Weltkirche, Stuttgart 1964.
- Yves Congar, Der Laie. Entwurf einer Theologie des Laientums, Stuttgart 1964³.
- Γερασίμου Ι. Κονιδάρη, Περὶ τῆς φερομένης διαφορᾶς μορφῶν ἐν τῷ πολιτεύματι τοῦ Ἀρχικοῦ Χριστιανισμοῦ (34-156 μ.Χ). Πορίσματα φιλολογικῆς καὶ ἱστορικῆς ἐρεῦνης. Συμπεπληρωμένη καὶ βελτιωμένη ἔκδοσις τοῦ ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τῆς Ἀκαδημίας (1957, σ. 17-51) κειμένου, Ἀθῆναι 1959. Ἡ ἀνακοίνωσις ἐγένετο αὐτοπροσώπως ὑπὸ τοῦ συντάκτου, τὴν 17ην Μαΐου 1956.
- Γερασίμου Ι. Κονιδάρη, Περὶ τοῦ τοπικοῦ καὶ χρονικοῦ περιορισμοῦ ἐν τῇ χρήσει τοῦ ὄρου «Ἐπίσκοποι καὶ Διάκονοι» καὶ τῆς σημασίας του διὰ τὴν λύσιν τῶν προβλημάτων τῶν πηγῶν τοῦ πολιτεύματος τῆς ἀρχεγόνου Ἐκκλησίας. Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 36 (1961) 215-231. Ἀνεκοινώθη εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν τὴν 25ην Μαΐου 1961 ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου ἀκαδημαϊκοῦ Σωκράτους Κουγέα.
- Γερασίμου Ι. Κονιδάρη, Διατί ἡ πρώτη Ἐκκλησία τῆς Ἀντιοχείας ἐχαρακτήρισε τὸν «προεστῶτα πρεσβύτερον» τῆς τοπικῆς κοινότητος διὰ τοῦ «ὀ ἐπίσκοπος»; Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, 15 (1965) 633-658. Ἀνακοίνωσις ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Μονάχου, Ἰούνιος 1960. Μετάφρασις ἐκ τοῦ γερμανικοῦ πρωτοτύπου ὑπὸ Ἀντωνίου Κ. Παπαντωνίου.
- Ἰωάννου Δ. Ζηζιούλα, Ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ Θεῷ Εὐχαριστίᾳ καὶ τῷ Ἐπισκόπῳ κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας, Ἐν Ἀθήναις 1965.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Η ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἀριθμ. { Πρωτ. 173
          { Διεκπ. 36

Ἀθήνησι τῆ 17-1-1978

Πρὸς

Τὸν Ἐλλογιμώτατον

Κύριον Γεράσιμον Κονιδάρον

Ὁμότιμον Καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου

Ἐνταῦθα

Ἐλλογιμώτατε κ. Καθηγητά,

Ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐν τῇ συνεδρίᾳ Αὐτῆς τῆς 13ης ὁδεύοντος μηνὸς Ἰανουαρίου ἐ.ε., πᾶν ἀσμένως λαβοῦσα γνῶσιν τῆς ὑποβληθείσης Αὐτῇ λίαν ἐμπεριστατωμένης ἀνακοινώσεως ὑμῶν εἰς τὴν Κεντρικὴν Ἐπιτροπὴν καὶ τὴν Ἐπιτροπὴν «Πίστις καὶ Τάξις» τοῦ Π.Σ.Ε., ὡς ἀντιπροσώπου τῆς Ἡμετέρας Ἐκκλησίας, κατὰ τὴν Σύνοδον αὐτοῦ τῆς 1ης Αὐγούστου π.ε., περὶ τῶν φιλολογικῶν καὶ ἱστορικῶν ἐρευνητικῶν ὑμῶν εἰς τὰς πηγὰς τῶν δύο πρώτων αἰώνων εἰς τὸ μέγα θέμα: «Ἀρχιότης τοῦ Ἐπισκοπικοῦ Βαθμοῦ καὶ Ἀποστολικαὶ διαδοχαί», αἵτινες ἀποτελοῦν συνέχειαν καὶ συμπλήρωσιν τῶν ἀνακοινωθεισῶν κατὰ τὸ 1956 καὶ 1961 ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Ἀθηνῶν καὶ τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Μονάχου κατὰ τὸ 1960 καὶ ἐκτιμῶσα δεόντως τὴν ἐπὶ 45ετίαν ὄλην ἐργασίαν καὶ ἀτρυτον προσπάθειαν ὑμῶν περὶ τὴν διερεύνησιν τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου ἀπὸ Ὁρθόδοξου ἀπόψεως θέματος καὶ τὴν κατόπιν λιπαρᾶς μελέτης ἐπιστημονικὴν κατοχύρωσιν αὐτοῦ, ἤχθη εἰς τὴν ἀπόφασιν ὅπως ἐκφράσῃ ὑμῖν τὰ συγχαρητήρια Αὐτῆς καὶ τὴν ἄκραν τῆς Ἐκκλησίας εὐαρέσκειαν διὰ τὴν πολύτιμον συμβολὴν ὑμῶν εἰς τὴν ὀρθόδοξον θεολογικὴν Γραμματείαν ἐν τῇ θεμελιώσει τῆς ἐγκυρότητος τῶν ἁγίων Μυστηρίων τῆς ἐν τῇ κανονικότητι καὶ ἀδιακόπῃ συνεχείᾳ συγκροτουμένης τὸν θεσμὸν τῆς Μιᾶς Ἀγίας Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας.

Ἐπὶ τούτοις ἐπευλογοῦντες ὑμᾶς ἐπευχόμεθα ὑμῖν ὑγιεῖαν ἀδιάπτωτον καὶ πᾶσαν παρὰ τοῦ Κυρίου ἐνίσχυσιν πρὸς συνέχισιν τῆς προσφορᾶς ὑμῶν ταύτης καὶ διατελοῦμεν

μετ' εὐχῶν διαπύρων

† Ὁ Ἀθηνῶν ΣΕΡΑΦΕΙΜ, Πρόεδρος

Ὁ Ἀρχιγραμματεὺς

† Ὁ Ταλαντίου ΑΜΒΡΟΣΙΟΣ

Προσεχῶς ὑπὸ Γερμανικοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου ἐκδίδεται

Professor Dr. Gerassimos Konidaris
Universität Athen

Mitglied des Zeuhafausschussen und der Kommission für Glauben
und Kirchenverfassung der Ökumenischen Rates der Kirchen
(Ἐκκλησία Ἑλλάδος)

IST EIN KONSENSUS
IN AMT UND EUCHARISTIE IN DER ÖKUMENIE MÖGLICH?

(Εἶναι δυνατὴ συμφωνία εἰς τὸ Λειτουργημα καὶ τὴν Θ. Εὐχαριστίαν εἰς
τὴν Οἰκουμενικὴν Κίνησιν;)

Ἀπάντησις διὰ νέων φιλολογικῶν καὶ ἱστορικῶν ἐρευνῶν, σελίδες 583

Würzburg 1978-79